

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

Milda Novickė

Sveikatos psichologijos studijų programa

Magistro darbas

**Ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta
įtraukiojo ugdymo kontekste**

Darbo vadovas: prof. dr. Roma Jusienė

Vilnius, 2024

Turinys

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS	6
PRATARMĖ	7
1. ĮVADAS	9
1.1. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta	9
1.1.1. Psichologinės savijautos samprata	9
1.1.2. Profesinė gerovė.....	12
1.1.2.1. Profesinis perdegimas	13
1.1.2.2. Saviveiksmingumas	15
1.2. Įtraukusis ugdymas, kaip veiksnys įtakojantis pedagogų psichologinę savijautą	16
1.2.1. Nuostatos	18
1.2.1.1. Įtraukusis ugdymas, nuostatos ir psichologinė savijauta	20
1.2.1.2. Pasirinkimo galimybė ir nuostatos	22
1.3. Tyrimo problema, tikslas ir uždaviniai	24
2. TYRIMO METODIKA	27
2.1. Tyrimo dalyviai	27
2.2. Tyrimo instrumentai	27
2.3. Tyrimo eiga	31
2.4. Tyrimo duomenų analizė	31
3. REZULTATAI	33
3.1. Aprašomoji statistika	33
3.2. Pedagogų psichologinės savijautos, profesinio perdegimo ir nuostatų dėl įtraukiojo ugdymo ryšiai	37
3.3. Pedagogų psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo ryšiai.....	38
3.4. Pedagogų psichologinės savijautos ir patirties dirbant su SUP vaikai ryšiai	39
3.5. Pedagogų psichologinės savijautos ir saviveiksmingumo ryšiai	40
3.6. Regresinė analizė	40
3.7. Klasterinė analizė	47
4. REZULTATAI APTARIMAS	52
4.1. Pedagogų psichologinės savijautos ir nuostatų dėl įtraukiojo ugdymo ryšiai	52
4.2. Pedagogų psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo ryšiai	53

4.3. Pedagogų psichologinės savijautos ir patirties dirbant su SUP vaikai ryšiai	54
4.4. Pedagogų psichologinės savijautos ir saviveiksmingumo ryšiai	54
4.5. Prognostiniai veiksniai	55
4.6. Tiriamųjų skirstymas grupėmis	56
4.7. Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų kryptys	57
4.8. Praktinės rekomendacijos	58
IŠVADOS	59
LITERATŪRA	60
PRIEDAI	65
1 priedas. Anketa.....	66
2 priedas. Leidimas naudoti instrumentą STATIC	67
3 priedas. Leidimas naudoti TSES skalės autorinį vertimą	68

SANTRAUKA

Ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta įtraukiojo ugdymo kontekste. Milda Novickė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2024. 68 p.

Šiame darbe siekiama ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinę savijautą įtraukiojo ugdymo sistemos pokyčių kontekste. **Tyrimo dalyviai:** 649 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogai. **Tyrimo instrumentai:** PSO (5) – Pasaulio sveikatos organizacijos geros savijautos indeksas; CBI (angl. *Copenhagen Burnout Inventory*) – Kopenhagos klausimynas perdegimui; STATIC (angl. *Scale of Teachers' attitudes towards inclusive education*) – pedagogų nuostatų įtraukiojo ugdymo atžvilgiu vertinimo skalė; TSES (angl. *Teachers' Sense of Efficacy Scale*) – skalė, vertinanti pedagogų saviveiksmingumą. Taip pat rinkti demografiniai duomenys: dalyvių amžius, darbo stažas, ar turi darbo patirties su SUP ugdytiniais, teirautasi ar pedagogai turi pakankamai žinių, reikalingų darbui su SUP vaikais, ar turi lėtinių ligų. **Rezultatai:** nustatyta, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo yra susiję su psichologine gerove. Psichologinė savijauta taip pat yra susijusi su profesiniu perdegimu. Tie pedagogai, kurie yra dirbę su specialiujų ugdymo poreikių turinčiais vaikais, pasižymi palankesnėmis nuostatomis dėl įtraukiojo ugdymo ir didesniu profesiniu perdegimu, turi daugiau šiam darbui reikalingų žinių. Nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumas, darbo stažas, žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais prognozuoja psichologinę pedagogų gerovę, tačiau prognostinė vertė yra nedidelė. Pastebėta, kad tie pedagogai, kurių bendra savijauta geresnė, savo profesinėje veikloje jaučiasi veiksmingesni nei prasta psichologine savijauta pasižymintys kolegos. Pateiktas tyrimo rezultatų ir ribotumų aptarimas bei praktinės rekomendacijos.

Raktiniai žodžiai: psichologinės savijauta, profesinis perdegimas, nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumas, įtraukusis ugdymas, specialieji ugdymo poreikiai.

SUMMARY

Psychological well-being of pre-school teachers in the context of inclusive education, Milda Novickė. Vilnius: Vilniaus university, 2024. 68 p.

The aim of this thesis is to investigate the psychological well-being of pre-school teachers in the context of changes in the inclusive education system. **Participants:** 649 preschool teachers. **Tools:** The World Health Organisation- Five Well-Being Index (WHO-5); CBI – Copenhagen Burnout Inventory; STATIC – Scale of Teachers’ attitudes towards inclusive education; TSES - Teachers’ Sense of Efficacy Scale. Survey also included demographic variables. Participants were asked about their age, length of service, experience working with children with special educational needs, whether they had sufficient knowledge to work with children with special educational needs, and whether they had any chronic diseases. **Results:** preschool teachers' attitudes towards inclusive education were found to be related to psychological well-being. Psychological well-being is also related to professional burnout. Those teachers who have worked with children with special educational needs have more positive attitudes towards inclusive education and higher levels of professional burnout, and have more of the knowledge needed for this work. Attitudes towards inclusive education, self-efficacy, seniority, and knowledge needed to work with children with special educational needs predict psychological well-being of teachers, but the predictive value is low. It has been observed that teachers with better general well-being feel more effective in their professional activities than colleagues with poor psychological well-being. Results, limitations of the research were discussed, practical recommendations were given.

Keywords: psychological well-being, professional burnout, attitudes towards inclusive education, self-efficacy, inclusive education, special educational needs.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Mokytojų saviveiksmingumas – mokytojų įsitikinimus dėl savo pačių gebėjimų organizuoti ir atlikti veiklas, kurios reikalingos norint sėkmingai įgyvendinti ugdymo uždavinius ir tikslus (Tschannen-Moran & Hoy, 1998)

Psichologinė savijauta – visuminis asmens funkcionavimo suvokimas, apimantis pozityvius ir negatyvius funkcionavimo elementus (Kaliatkaitė, 2015)

Profesinis perdegimas – emocinio, psichinio ir fizinio išsekimo būseną, susiformavusią veikiant ilgalaikiams neišspręstiems stresams, kylantiems darbo situacijose (Pacevičius, 2006)

Nuostata – tai psichologinė tendencija, išreiškiama tam tikrą subjektą vertinant palankiai arba nepalankiai (Eagly & Chaiken 1993).

Įtraukusis ugdymas – švietimo sistemos struktūra, užtikrinanti visų vaikų teisę nebūti diskriminuojamiems dėl savo ypatumų ir jų įtrauktį į bendrojo ugdymo sistemą (Bakanas ir kt., 2022).

Specialieji ugdymo poreikiai - pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281)

PRATARMĖ

Pedagogų psichologinė savijauta yra gana plačiai nagrinėjama tema. Atlikta daugybė tyrimų, kuriais nustatomi ryšiai tarp įvairių kintamųjų ir mokytojų psichologinės savijautos: darbo užmokestis, darbo sąlygos, saviveiksmingumas, pasitenkinimas darbu, profesinis perdegimas, išsilavinimas bei kiti demografiniai duomenys, tokie kaip amžius, lytis, gyvenamoji vieta. Visgi būtina atsižvelgti į daugybę aplinkybių, kuriose atliekamas tyrimas. Šio mokslo tiriamojo darbo temą aktualizuoja bent kelios šiuo metu Lietuvos švietimo sistemoje susiklostančios aplinkybės. Visų pirma, kiekvienos valstybės ugdymo sistemos pasižymi ypatumais, kurie gali gerokai skirtis nuo kitų šalių turimos praktikos: ikimokyklinio ugdymo pradžia, trukmė, apimtis, laikas, kurį vaikai praleidžia ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Taip pat yra svarbu nuo kokio amžiaus ir kokioje įstaigoje ugdymas tampa privalomu. Iš visų šių kintamųjų susidaro unikali dėlionė, būdinga kiekvienai šaliai atskirai. Tad tyrimų rezultatai, gauti kitose valstybėse, gali visiškai neatitikti situacijos būdingos Lietuvai.

Taip pat yra svarbu įvertinti veiksnius, susiklosčiusius švietimo sistemą reglamentuojančioje įstatyminėje bazėje. Lietuvoje 2020 m. birželio 30 d. priimtas Švietimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (LR seimas, 2020) įtvirtino nuostatą, kad mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įpareigojamos įgyvendinti visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos bei švietimo teikėjai. Numatyta, kad įstatymas įsigalioja 2024 metų rugsėjo 1 dieną. Šiuo metu Lietuvos švietimo sistema yra virsmo būsenoje, kuomet dėl pasikeitusios įstatyminės bazės įstatymas dar nėra įsigaliojęs, bet jo taikymo data sparčiai artėja. Pokytis nėra drastiškas, nes įtraukties principai jau yra taikomi ir dabar. Tačiau rekomendacinių pobūdį turinčios nuostatos taps privalomomis ir pasirinkimo galimybės nebeliks. Tai yra labai svarbi aplinkybė, nes tyrimai atskleidžia, kad yra skirtumas, ar veiklos yra atliekamos savo pasirinkimu, ar jos yra privalomos: galimybės rinktis praradimas yra siejamas su motyvacijos praradimu (Gegenfurtner et al. 2016). Pedagogai privalės dirbti su ugdytiniais, turinčiais įvairaus lygio sunkumus. Kiekvienas šalies pedagogas turės būti pasirengęs dirbti su vaiku, kurio specialieji ugdymosi poreikiai gali būti nedideli, vidutiniai, dideli ar labai dideli.

Į ikimokyklinio ugdymo įstaigą patekęs vaikas dažniausiai yra dar labai mažas, tad santykių asimetrija yra neišvengiama ir kaip nurodo Downer, Sabol & Hamre (2010), pedagogas visuomet turi būti aktyvesnis santykio su vaiku kūrimo dalyvis. Nemažesnė pedagogo įtaka išlieka ir vėlesniais metais darželyje, iki pat vaiko išėjimo į kitą švietimo sistemos grandį – pradinį ugdymą. Tyrimai atskleidžia mokytojų psichologinės gerovės poveikį vaikų akademiniam ir socialiniam-emociniam pasirengimui mokyklai. Nustatyta, kad pedagogo psichologinė savijauta įtakoja ryšį tarp mokytojų saviveiksmingumo ir vaikų akademinio pasirengimo mokyklai: kontroliuojant emocinę gerovę,

mokytojų saviveiksmingumas nėra veiksnys, lemiantis akademinį vaikų pasiruošimą mokyklai (Kotaman, & Evran, 2023). Kitaip tariant, mokytojo pasirengimas atlikti savo darbą nebus toks reikšmingas veiksnys, jeigu jo psichologinės gerovės poreikis nebus patenkintas.

Taigi šiuo darbu noriu patyrinėti ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinę savijautą ir jos sąsajas su įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo pokyčiais. Atliekant tyrimą yra labai svarbu, kad šiuo metu įtraukiojo ugdymo pokyčiai yra virsmo procese. Tuo metu, kai šis darbas buvo rengiamas, Lietuvos Respublikos seime buvo iškeltos idėjos, kad priimtos ir 2024 metų rugsėjo 1 dieną įsigaliosiančios nuostatos yra sunkiai įgyvendinamos ir jas vertą dar kartą persvarstyti. Taigi pedagogai dar kartą atsiduria nežinioje.

Baigiamojo magistro darbo aktualumą patvirtina aktyvus ikimokyklinio ugdymo pedagogų dalyvavimas tyrime. Išplatinus kvietimą pildyti tyrimo anketas, pedagogų aktyvumas viršijo lūkesčius. Taip pat buvo sulaukta laiškų, kuriuose pedagogai dėstė savo poziciją nagrinėjamu klausimu, kvietė pasikalbėti šia tema, ragino atlikti kokybinį tyrią, kuriame būtų analizuojama atskirų pedagogų patirtis.

1. ĮVADAS

1.1. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta

1.1.1. Psichologinės savijautos samprata

Pradedant ikimokyklinio ugdymo psichologinės savijautos analizę labai svarbu yra apibrėžti terminologiją. Mokslinių šaltinių analizė atskleidžia, kad užsienio literatūroje anglų kalba naudojamas terminas *psychological well-being*, į lietuvių kalbą yra verčiamas skirtingai. Kai kurie autoriai renka terminą *psichologinė savijauta*, kiti – *psichologinė gerovė*. Lietuvių mokslininkų publikuotų tyrimų apžvalga leidžia teigti, kad šie terminai yra tarpusavyje glaudžiai susiję. Pavyzdžiui Alinos Didžiokienės ir Nidos Žemaitienės (2005) atliktame tyrime „Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savijauta“ vertinimui yra pasirinkti šie psichologinės savijautos rodikliai: vienišumo ir bejėgiškumo jausmas, asmeninės laimės vertinimas, gebėjimas bendrauti su bendraamžiais, vidinė darna, savęs vertinimas, suicidiniai polinkiai. Tuo tarpu kitoje mokslinėje publikacijoje Katinaitė ir Žardeckaitė-Matulaitienė (2021) mini šiuos psichologinės gerovės aspektus: nuotaikos sutrikimus, suicidiškumą, streso valdymo įgūdžius bei asmenybės formavimąsi. Matome, kad abu terminai apibrėžiami labai panašiai. Dar vienas įdomus pavyzdys yra Kazlauskio ir Želvienės (2013) publikacija, kurioje psichologinė gerovė apibrėžiama, kaip vienas iš asmens savijautos aspektų. Tokiu požiūriu autoriai teigia, kad savijauta yra platesnis terminas, o gerovė yra sudėtinė savijautos dalis. Dar vienas požiūris į psichologinę gerovę atskleistas mokslininkų grupės, rengusios Lietuviškąją psichologinės gerovės skalę ir atlikusios psichologinės gerovės struktūros tyrimą reprezentatyvioje Lietuvos gyventojų imtyje (Kairys ir kt., 2013). Išskirti septyni gerovės komponentai: optimizmas / kontrolė; pasitenkinimas pragyvenimo lygiu; negatyvus emocingumas; pasitenkinimas šeima ir artimaisiais; pasitenkinimas tarpasmeniniais santykiais; pasitenkinimas fizine sveikata; pasitenkinimas darbu (Kairys ir kt., 2013). Matome, kad tai kurie šiame tyrime išskirti psichologinės gerovės komponentai yra tokie patys, kaip anksčiau minėtuose psichologinės savijautos tyrimuose. Neabejotinai verta paminėti ir psichologijos žodyne siūlomą termino vertimą, kuriame angliškas terminas *well-being* yra verčiamas taip: gera savijauta, (subjektyvi) gerovė, psichologinė gerovė (Bagdonas ir Rimkutė, 2013). Apibendrinant galima daryti išvadą, kad terminai psichologinė savijauta ir psichologinė gerovė yra panašiai apibrėžiami, o mokslinėje literatūroje anglų kalba naudojami kaip vienas ir tas pats terminas. Tad šiame darbe toliau jie bus naudojami abu ir turėtų būti suprantami kaip sinonimai.

Psichologinės savijautos analizę norisi pradėti nuo plataus ir apibendrinančio požiūrio, kurį pateikė Pasaulio sveikatos organizacija. 1946 metais PSO sveikatą apibrėžė kaip visiškos fizinės, psichinės ir socialinės gerovės būseną. Pažymima, kad fizinės, psichinės ir socialinės gerovės būseną yra kur kas daugiau, nei fizinės ligos ar negalios nebuvimas. Aiškindama psichinės gerovės būseną

PSO pateikia tokį apibrėžimą: Psichikos sveikata - tai geros savijautos būseną, kai žmogus suvokia savo gebėjimus, gali susidoroti su įprastu gyvenimo stresu, produktyviai dirbti ir prisidėti prie bendruomenės gyvenimo (The World Health Organization, paimta iš <https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being>). Tokiu būdu PSO paskleidė žinią, kad psichologinė savijauta yra integrali asmens sveikatos dalis. Iki tol vyravęs biomedicininis požiūris buvo atmestas, pradėtas kloti pagrindas šiuolaikiniam, biopsichosocialiam požiūriui.

Atliekant platesnę psichologinės savijautos sampratos analizę nesunku pastebėti itin plačią termino apibrėžimo įvairovę. Kai kurie autoriai psichologinės savijautos terminą beveik redukuoja į sveikatos sąvoką. Tarkim Žiedelis (2020), daktaro disertacijos dalyje, skirtoje psichologinės savijautos analizei, pereina prie termino *sveikata* ir teigia, kad termino „psichologinė savijauta“ konceptualus pagrindas yra neatsiejamas nuo biopsichosocialinės sveikatos sampratos. Autorius analizę tęsia lygindamas biomedicininį požiūrį su biopsichosocialiniu požiūriu į sveikatą. Tokiu būdu psichologinės savijautos terminas priartinamas prie medicininės terminologijos. Fizinės sveikatos ir ypač lėtinių ligų įtaka asmens psichologinei savijautai yra neabejotinos svarbos klausimas (Conversano, 2019), tačiau tuo tikrai neturėtų būti apsiribojama. Kiek skirtingą požiūrį į psichologinę gerovę pateikia Šarakauskienė ir Bagdonas (2011). Minėtų autorių publikuotame straipsnyje aptinkame teiginį, kad plačiąja prasme gerovės sąvoka apima psichologinį funkcionavimą ir patirtį. Šarakauskienė ir Bagdonas (2011) pristato plačiai paplitusį požiūrį, kad visus gerovės tyrimus galima skirstyti į dvi kategorijas, kurios yra paremtos dviem skirtingomis gerovės sampratomis, egzistuojančiomis jau nuo antikos laikų: hedonizmu ir eudaimonizmu. Hedonistinė samprata atspindi požiūrį, jog kiekvienas žmogaus troškimas ar siekis yra veikiamas skirtingai suvokiamo malonumo. Šis požiūris gali būti siejamas su taip vadinama subjektyvia gerove ir amerikiečių mokslininko Ed Diener darbais (Hascher & Waber, 2021). Vadovaujantis eudaimonizmo samprata gerovė yra apibūdinama kaip siekis realizuoti žmogiškąjį potencialą, savo tikrąją prigimtį, ieškoti savo gyvenimo tikslų (Šarakauskienė, Bagdonas, 2011). Eudaimoninę psichologinės gerovės sampratą atspinti amerikiečių psichologės Carol Diane Ryff pristatytas šešių faktorių modelis, kuris toliau bus pristatytas plačiau.

Subjektyvios, arba hedoninės, psichologinės gerovės tyrimų pradininku pagrįstai gali būti vadinamas amerikiečių mokslininkas Ed Diener. Šioje teorijoje gerovė apibrėžiama kaip „asmens savo gyvenimo kognityvūs ir afektinis vertinimai. Šie vertinimai apima emocines reakcijas į įvykius, taip pat kognityvius sprendimus apie pasitenkinimą ir atlikimą. Taigi, subjektyvi gerovė apima malonių emocijų patyrimą, žemą neigiamų nuotaikų lygį ir didelį pasitenkinimą gyvenimu (Diener et al., 2009, p. 63). Apibrėždamas subjektyvią gerovę Diener (1984) pateikia tris skiriamuosius bruožus, nuo kurių priklauso, kaip yra patiriama gerovė. Pirmasis subjektyvios psichologinės gerovės bruožas

yra tas, kad ji yra patiriama individualiai ir nereikalauja jokių išskirtinių aplinkybių. Antrasis bruožas – vertinimas, kuris nėra susijęs su objektyviomis aplinkybėmis. Trečiasis subjektyvios gerovės bruožas, kurį skiria pristatomas autorius yra visybiškumas – bet koks vertinamas atliekamas gyvenimo, kaip visumos, kontekste (Hascher & Waber, 2021). Pristatant Ed Diener požiūrį į psichologinę gerovę reikia paminėti, kad autorius nekalba apie gerovės komponentus, dėmesys labiau kreipiamas patyrimo procesui. Apskritai hedoninės krypties požiūris gali būti apibrėžiamas, kaip subjektyvus laimingumas ir pasitenkinimas (Kairys ir kt., 2013).

Eudaimoninis požiūris į gerovę pasižymi tuo, kad gerovė nėra prilyginama čia ir dabar patiriamai laimei. Žmonių teiginiai apie tai, jog jie yra laimingi (arba teigiamai nusiteikę ir patenkinti), nebūtinai reiškia, kad jie psichologiškai jaučiasi gerai (Deci & Ryan, 2008). Eudaimoninėms teorijoms yra bendra tai, kad jose daugiausiai dėmesio skiriama savo potencialo realizavimui. Vienas iš eudaimoninės gerovės apibrėžimų teigia, kad psichologinė gerovė – tai „tobulumo siekimas, kuris atspindi tikrojo potencialo realizavimą (Kairys ir kt., 2013). Gerovė yra suprantama kaip procesas, žmogiškosios prigimties realizavimo priemonė, kuriuo metu ir galima pajusti psichologinę gerovę, bet nuo to nebūtinai tampama laimingu.

Eudaimonijos ištakos randamos Aristotelio idėjose apie aukščiausią žmogiškąją gėrį, apimančią dorybę ir savo potencialo realizavimą. Toliau pristatomas jau minėtas Ryff šešių faktorių modelis kyla ne tik iš Aristotelio požiūrio, bet ir iš psichodinaminės ir humanistinės krypties autorių, tokių kaip Carl Gustav Jung, Abraham Maslow, Gordon Allport ar Carl Rogers darbų (Deci & Ryan, 2008). Modelis skiria šiuos psichologinės gerovės matmenis (Ryff, 1989):

- Savęs priėmimas – teigiamas požiūris į save, savo praeitį, savo ribotumo priėmimas.
- Teigiami santykiai su kitais – gebėjimas užmegzti ir palaikyti šiltus santykius, rūpestis kitų žmonių gerove.
- Autonomija – savarankiškumas ir nepriklausomumas; geba atsispirti socialiniam spaudimui mąstyti ir elgtis tam tikru būdu.
- Aplinkos kontrolė – gebėjimas susidoroti su kompleksiniais kasdieninio gyvenimo reikalavimais, pritaikyti aplinką taip, kad atitiktų asmeninius poreikius ir troškimus.
- Gyvenimo tikslas – gebėjimas įsivardinti tikslus ir siekius, kurie suteikia gyvenimui prasmę.
- Asmeninis augimas – pastovios raidos, savirealizacijos ir augimo jausmo turėjimas.

Būtina paminėti, kad pastaruojų metu yra abejojama, ar hedoninis ir eudaimoninis požiūriai į gerovę yra tokie visiškai skirtingi. Yra tyrimų kurie asmens gerovės struktūroje atranda abiejų gerovių komponentus (Kairys ir kt., 2013). Taip pat atrandama, kad subjektyvios gerovės komponentai, tokie

kaip pozityvus afektas prognozuoja eudaimoninės gerovės išgyvenimą, o teigiama nuotaika gali paskatinti asmenis manyti, kad gyvenimas yra prasmingas. Be to, teigiama nuotaika gali padidinti jautrumą esamos situacijos prasmingumui pajusti (King et al., 2006). Tad randasi požiūris, kad subjektyvi gerovė yra prielaida, būtina eudaimoninės psichologinės gerovės patyrimui (Kairys ir kt., 2013). Ir atvirkščiai – gyvenimo prasmingumopojūtis skatina pozityvius jausmus (King et al., 2006). Apibendrintą funkcinės gerovės modelį pristatęs Vitterso ir kiti autoriai (2010) mano, kad bendrojoje asmens gerovės koncepcijoje eudaimonija yra tas komponentas, kuri skatina pokyčius ir augimą, motyvuoja išlaikyti pasirinktą kryptį iššūkius keliančioje aplinkoje, o hedonija reguliuoja stabilumą, homeostazę, suteikia būtiną emocinį komponentą, kad gyvenimas būtų suvokiamas kaip pilnavertis (Vitterso et al. 2010).

Šiame magistro darbe psichologinės savijauta yra suprantama pasitelkiant Kaliatkaitės (2015) pasiūlytą apibrėžimą. Autorė savo daktaro disertacijoje nurodo, kad psichologinė savijauta tai visuminis asmens funkcionavimo suvokimas, apimantis pozityvius ir negatyvius funkcionavimo elementus (Kaliatkaitė, 2015). Šis požiūris pasirinktas todėl, kad jame atspindėtas anksčiau nagrinėtas teorijas integruojantis požiūris: yra paminėti pozityvūs ir negatyvūs aspektai, taip pat paminimas asmeninio suvokimo reikšmingumas, kaip nuorodą į subjektyvų funkcionavimo vertinimą. Tai yra labai svarbus aspektas, kadangi bus vertinamas subjektyvus nuostatų, saviveiksmingumo, kitų kintamųjų suvokimas esant tokioms pat ar panašioms aplinkybėms.

1.1.2. Profesinė gerovė

Ikimokyklinio ugdymo pedagogų gerovės tyrimas iš tikrųjų yra skirtas profesinės gerovės analizei. Ir nors profesinė gerovė yra išvestinė bendros gerovės sąvoka, tačiau ji turi kitokią reikšmę. Tyrimai rodo, kad profesinis pasitenkinimas lemia didesnę subjektyvią gerovę (Liveira-Silva & Porto, 2021) Visgi profesinės gerovės sąvoka yra siauresnė, nei anksčiau analizuota bendroji psichologinė gerovė. Profesinė gerovė reiškiasi kur kas siauresnėje asmens funkcionavimo sferoje, nei bendroji psichologinė gerovė – profesinėje veikloje. Profesinė gerovė tai asmens suvokimas apie jo ar jos savybių, reikalingų profesinėms užduotims atlikti, lygį (Yildirim, 2015). Ji susijusi su teigiamomis emocijomis, tokiomis kaip saviveiksmingumas, pasitenkinimas darbu ir kt. (Yildirim, 2015). Butt ir Retallick (2002) terminą *profesinė gerovė* vartojo norėdami paaiškinti jausmą, kuris suteikia žmonėms pasitikėjimo savimi, kad jie galėtų imtis naujų pareigų, daryti karjeros pokyčius ir priimti profesinio tobulėjimo iššūkius. Bukšnytė-Marmienė ir kiti autoriai (2023) pažymi, kad mokslininkai neturi bendro sutarimo dėl mokytojų gerovės apibrėžties ir pripažįsta jos daugiaplaniškumą. Plačiau nagrinėjant pedagogų profesinės gerovės tyrimus nesunku atkreipti dėmesį į tyrimų įvairovę. Pedagogų psichologinė gerovė yra siejama su daugybe įvairiausių aplinkybių. Vienas iš vertinamų

kintamųjų – ugdymo įstaigos aplinka (Aelterman et al., 2007). Tyrime nurodoma, kad palaikančią aplinką sudaro: pozityvus klimatas; pripažinimas pagarba ir pasitikėjimas; globojanti ir skatinanti lyderystė; bendravimas tarp kolegų; sąlygos mokytis ir siekti karjeros; parama sudėtingose situacijose. Visų paminėtų kriterijų trūkumas kuria neigiamą ugdymo įstaigos klimatą ir žemą pedagogų psichologinę gerovę (Aelterman et al., 2007). Kitame tyrime skelbiami rezultatai nurodo, kad pagrindiniai pedagogų psichologinės gerovės veiksniai yra šie: saviveiksmingumas, pasitenkinimas darbu ir pripažinimas (Yildirim, 2015). Dar vienas tyrimas, kuriame ieškoma ryšių tarp pedagogų psichologinės gerovės, perdegimo ir kompetencijos nurodo, kad pedagogų gerovė ir kompetencija yra susiję su pasitenkinimu darbu (Pillay et al., 2005). Taip pat pažymima, kad tie mokytojai, kurie yra mažiau patenkinti savo darbu, dažniau palieka ugdymo įstaigas, keičia darbus.

Profesinės gerovės tyrimai dažniausiai yra orientuojami dviem skirtingomis kryptimis. Kai kurie tyrėjai orientuojasi į neigiamus profesinės veiklos aspektus ir nagrinėja tokius reiškinius kaip stresas, perdegimas, nepasitenkinimas darbu (Yildirim, 2015). Tokiu būdu bandoma identifikuoti, kas prisideda prie prastinės profesinės gerovės. Kiti tyrimai yra vykdomi vadovaujantis pozityvios psichologijos tradicija ir yra ieškoma faktorių, kurie prisideda prie geresnės profesinės gerovės. Pvz. Butt ir Retallick (2002) nurodo, kad profesinės gerovės jausmas yra susijęs su pasitikėjimo, pagarbos, savarankiškumo ir veiksmingumo jausmu mokytojo darbe. Tai sudaro prielaidas norui įsipareigoti, būti kūrybingam ir rizikuoti, kad būtų galima toliau profesionaliai tobulėti sprendžiant metodines problemas ir mokytojo-mokinių santykių iššūkius. Taigi čia kalbama apie tai, ko reikia, kad pedagogai savo darbe jaustųsi gerai.

Šiame tyrime pasirinkta pasitelkti du kintamuosius, siejamus su ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologine savijauta: profesinį perdegimą bei saviveiksmingumą. Toks pasirinkimas leidžia pažvelgti į aplinkybes, gerinančias psichologinę savijautą (saviveiksmingumas) ir į aplinkybes bloginančias psichologinę savijautą (profesinis perdegimas). Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad būtent taip yra tinkamiausia tirti mokytojų profesinę gerovę, tai yra naudoti dvi jos dimensijas – pozityviają ir negatyviają (Bukšnytė-Marmienė ir kt., 2023)

1.1.2.1. Profesinis perdegimas

Perdegimo sindromo (angl. *burnout*) sąvoka mokslinėje literatūroje pirmą kartą buvo pavartota 1974 metais, jos autorius yra psichoanalitikas Freudenbergeris (Abromaitienė ir Stanišauskienė, 2014). Profesiniu perdegimu yra vadinama emocinio, psichinio ir fizinio išsekimo būseną, susiformavusią veikiant ilgalaikiams neišspręstiems stresams, kylantiems darbo situacijose (Pacevičius, 2006). Pillay ir kt. (2005) straipsnyje teigiama, kad profesinis perdegimas yra sindromas,

pasireiškiantis trimis dimensijomis: psichologiniu bei emociniu išsekimu, depersonalizacija ir sumažėjusiu asmeniniu pasitenkinimu. Emocinis išsekimas yra suprantamas kaip pervargimo jausmas, depersonalizacija suprantama kaip neigiamas, atsainus bei bejausmis požiūris į kitus žmones, o sumažėjęs asmeninis pasitenkinimas, kaip neigiamas savęs ir savo darbo rezultatų vertinimas (Pillay at al., 2005). Mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys, kad kai kurių profesijų atstovai pasižymi aukštesne rizika patirti profesinį perdegimą. Minimoms tokios padidinto profesinio perdegimo rizikos profesijoms kaip medicinos darbuotojai, statutiniai pareigūnai, socialiniai darbuotojai (Merkys, Bubelienė, 2013). Prie didesnės rizikos patirti profesinį perdegimą yra priskiriami ir pedagogai (Antoniou at al., 2013). Beveik visą savo darbo laiką „prieš auditoriją“ esantys pedagogai kasdien patiria daugybę socialinių kontaktų su didelėmis vaikų ir jaunų žmonių grupėmis, be to, nuolat susiduria su švietimo reformų, nuolatinio mokymosi, kartų skirtumo, kintančių bendravimo normų lemiamais iššūkiais (Abromaitienė ir Stanišauskienė, 2014). Merkys ir Bubelienė (2013) atkreipia dėmesį į tai, kad net anksčiau nei moksliniai tyrimai apie pedagogų profesinį perdegimą radosi praktinėje veikloje ir įstatymuose įtvirtintas požiūris, liudijantis apie pedagogo profesijos sudėtingumą. Daugelyje valstybių pedagogai turi ilgesnes atostogas, trumpesnes darbo valandas, mokesťines lengvatas, gauna įvairaus pobūdžio dotacijas.

Abromaitienės ir Stanišauskienės (2014) atliktame ikimokyklinio ugdymo pedagogų perdegimo ir karjeros raidos tyrime pateikiama išvada, kad respondentų požiūriu, reikšmingiausi organizaciniai veiksniai, veikiantys pedagogų profesinio perdegimo vystymąsi, yra darbo krūvis, konfliktai organizacijoje ir nepakankamas finansinis atlygis. 2018 metais atlikto Tarptautinio mokymo ir mokymosi tyrimo TALIS (angl. *Teaching and learning international survey*) pristatyme išskiriamos 3 pagrindinės mokytojų streso šaltinių grupės: stresas, susijęs su darbo krūviu; stresas, susijęs su mokinių elgesiu; stresas, susijęs su siekiu patenkinti suinteresuotųjų šalių poreikius. Akivaizdu, kad darbas su SUP mokiniais gali būti susijęs su visomis paminėtomis streso grupėmis – darbo krūviu, mokinių elgesiu ir siekiu patenkinti visų šalių poreikius. Navaitienės ir Danilovienės, (2017) tyrime buvo vertinami pedagogų, dirbančių bendrojo ugdymo mokyklose, ir pedagogų, dirbančių specialiojo ugdymo įstaigose, perdegimo darbe ir perfekcionizmo skirtumai. Nustatyta, kad mokytojų, dirbančių bendrojo ugdymo mokyklose, ir mokytojų, dirbančių specialiojo ugdymo įstaigose, perdegimas darbe skiriasi – tie mokytojai, kurie ugdo emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius vaikus, jaučia sudėtingus ir sekinančius vidinius išgyvenimus. Šie teiginiai patvirtina ankstesnėje Nasvytienės ir Balaitytės (2009) publikacijoje pristatytus rezultatus, jog mokytojai, ugdydami emocijų ir elgesio turinčius vaikus, susiduria su rimtu ir vidinius išteklius sekinančiu iššūkiu – profesiniu perdegimu.

Apibendrinant perdegimo įtaką pedagogų profesinei gerovei galima paminėti Candeias ir kitų autorių (2021) tyrimą, kuriame patiekama išvada, kad darbas su SUP vaikais turi didelę įtaką pedagogų psichologinei gerovei, bei sveikatai. Taip pat autoriai pamini, kad aukštesnis profesinio perdegimo pavojus kyla tiems pedagogams, kurie nėra parengti dirbti įtraukiojo ugdymo sąlygomis, tad jiems tenka susidurti su iššūkiais, reikalaujančiais naujų išteklių ir naujų profesinių įgūdžių.

1.1.2.2. Saviveiksmingumas

Asmens saviveiksmingumas išreiškia asmens įsitikinimus, kad jis geba mobilizuoti motyvaciją, kognityvinius ir kitus išteklius ir kryptingai veikti, įgyvendindamas situacinius reikalavimus (Stajkovic & Luthans, 1998). Svarbus aspektas yra tai, kad saviveiksmingumas labiau atspinti ne objektyvius gebėjimus, o tai, ką asmuo mano apie savo gebėjimus. Tai yra ne konkretūs įgūdžiai, tai labiau vertinimas ir sprendimas, ką šiuos įgūdžius turintis asmuo gali atlikti ir ko gali tikėtis pasiekti (Žukauskaitė ir kt., 2019). Saviveiksmingumo suvokimas yra labai svarbus žmogaus veiksnio jausmui, tikėjimui, kad žmogus yra ne tik aplinkos kūrinys, bet ir aktyvus jos kūrėjas (Narayanan, 2023). Salanova, Peiró ir Schaufeli (2002) mano, kad egzistuoja kontinuumas, siejantis bendrąjį saviveiksmingumą ir specifinius jo tipus. Minėti autoriai apibendrinę profesinėje srityje atliktus saviveiksmingumo tyrimus teigia, kad bendrasis saviveiksmingumas (angl. *general self-efficacy*), tai yra įsitikinimas, kad asmuo sėkmingai atliks įvairias veiklas, sugebės spręsti įvairias sudėtingas užduotis ar veikti naujose situacijose, yra susijęs su profesiniu saviveiksmingumu, išreiškiančiu asmens tikėjimą savo gebėjimais vykdyti darbo užduotis, įveikti profesinius sunkumus, sėkmingai veikti įvairiose situacijose (Žukauskaitė ir kt., 2019).

Mokytojo saviveiksmingumas gali būti apibrėžiamas kaip savo gebėjimų pasiekti norimų mokinių įsitraukimo ir mokymosi rezultatų, net jei mokiniams sunku ar jie neturi motyvacijos, vertinimas (Lazarides & Warner, 2020). Kiek kitoki, bet artimą sąvokos apibrėžimą pateikia Tschannen-Moran ir Hoy, (1998): mokytojų saviveiksmingumas tai, įsitikinimus dėl savo pačių gebėjimų organizuoti ir atlikti veiklas, kurios reikalingos norint sėkmingai įgyvendinti ugdymo uždavinius ir tikslus. Galima aptikti ir šiek tiek kitokių apibrėžimų, pvz. Berger ir D'Ascoli (2012) pedagogų saviveiksminguma supranta kaip sėkmės lūkesčius, kuriuos laikui bėgant formuoja asmens patirtis ir jos interpretacijos. Šis apibrėžimas yra šiek tiek kitoks, kadangi jame kalbama ne apie gebėjimų vertinimą, o apie sėkmės lūkesčius. Visgi bendriausias saviveiksmingumo apibrėžimo komponentas yra subjektyvus gebėjimų vertinimas.

Kaip jau minėta anksčiau, moksliniuose tyrimuose yra randami glaudūs ryšiai tarp mokytojų saviveiksmingumo, profesinio perdegimo, įtraukiojo ugdymo ir pedagogų savijautos. Mokytojų

saiveiksmingumo ir psichologinės gerovės koreliacinius ryšius patvirtina skirtingu metu ir skirtingose kultūrose atlikti tyrimai (Cansoy et al., 2020; Lipińska-Grobelny & Narska 2021; Bentea, 2017). Yra nustatomi ir priežastiniai ryšiai – randama, kad saviveiksmingumas nuspėja mokytojų psichologinę gerovę (Cansoy et al., 2020). Pasak Friedman (2003), suvokiamas saviveiksmingumo jausmas atvirksčiai proporcingas suvokiamam perdegimui: kuo mažesnis saviveiksmingumo jausmas, tuo didesnis suvokiamas perdegimas. Weissenfels, ir kt. (2021) pristatytame tyrime nurodoma, kad mokytojų saviveiksmingumas yra aktualus išteklius, kuris įtraukiojo ugdymo kontekste gali būti veiksnys, apsaugantis pedagogus nuo profesinio perdegimo. Pedagogų kvalifikacijos kėlimas prisideda prie pedagogų saviveiksmingumo didinimo ir nuostatų keitimo, o tai yra daug žadantis veiksnys įtraukiojo ugdymo įgyvendinime (Weissenfels et al., 2021). Panašius argumentus išsako Wray ir kiti (2022): autoriai teigia turį aiškių įrodymų, kad ikimokyklinis mokytojų rengimas ir profesinis mokymasis darbo vietoje didina mokytojų saviveiksmingumą įtraukiojo ugdymo srityje. Ikimokyklinio ugdymo pedagogai turėtų reguliariai mokytis, kelti kvalifikaciją ir atnaujinti savo žinias sparčiai besikeičiančioje įtraukiojo ugdymo politikoje. Autoriai teigia, kad tai reikšmingai prisidėtų prie mokytojų saviveiksmingumo įtraukiojo ugdymo srityje. Įdomu, kad yra pastebimas abipusis ryšys, tarp mokytojų saviveiksmingumo ir mokymosi – Shu (2022) teigia, kad aukštesniu saviveiksmingumu pasižymintys mokytojai yra labiau linkę įsitraukti į mokymus ir yra labiau patenkinti savo profesine veikla.

Socialinės kognityvinės teorijos ir saviveiksmingumo termino autoriaus Albert Bandura (2012) nurodo, kad dėl kasdienio gyvenimo daugialypiškumo žmogaus elgesys yra sąlygiškas. Nei vienas socialinių mokslų veiksnys nėra lemiamas. Taip pat ir saviveiksmingumo poveikis yra kintantis (Bandura, 2012). Dėl veiklos srities, vertinimo laiko ar aplinkybių saviveiksmingumo efektas gali kisti. Taip pat galimas neatitikimas, tarp saviveiksmingumo įsitikinimų ir saviveiksmingumo elgesio. Žvengiant iš socialinės kognityvinės teorijos perspektyvos būtina atkreipti dėmesį ne tik į sistemos elementus, bet į ryšius tarp jų (Bandura, 2012). Būtent toks veiksmingumo vertinimas ir yra suplanuotas šiame tyrime.

1.2. Įtraukusis ugdymas, kaip veiksnys įtakoiantis pedagogų psichologinę savijautą

Įtraukties praktika švietimo sistemoje yra apibrėžiama remiantis dviem pagrindiniais kriterijais. Įtraukusis ugdymas, tai 1) visavertis visų mokinių dalyvavimas ugdymo procese ir 2) barjerų, trukdančių visiems lygiaverčiai dalyvauti, pašalinimas arba sumažinimas, sudarant sąlygas kiekvienam mokiniui ugdytis pagal optimalias savo galimybes ir patirti mokymosi sėkmę (Galkienė ir Monkevičienė, 2023). Ir nors konceptualus įtraukties pagrindas apima kur kas plačiau, nei specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymo proceso organizavimas, visgi praktikoje tik nedidelė dalis

mokyklų Europoje tikrai turi įsidięgę įtraukią švietimo politiką (Galkienė ir Monkevičienė, 2023). Lietuvoje įtraukties principas taip pat realizuojamas pasitelkiant specialiųjų ugdymosi poreikių terminą. Tiesa specialieji ugdymosi poreikiai yra suprantami gana pačiai, nėra apsiribojama vien somatiniais susirgimais ar negaliomis, kaip kartais yra manoma. Lietuvoje galiojantys teisės aktai nurodo, kad yra skiriamos 3 pagrindinės specialiųjų ugdymosi poreikių grupės. Pirmajai grupei priskiriami mokiniai, turintys negalių, kurių priežasčių neįmanoma pašalinti pedagoginėmis priemonėmis. Tai yra intelekto sutrikimai, sensorinės sistemos sutrikimai, judesio ir padėties bei neurologiniai sutrikimai, taip pat įvairiausiai raidos sutrikimai. Antroji grupė apima mokinius, turinčius sutrikimų: mokymosi sutrikimų, elgesio ir emocijų sutrikimų, kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, kurie pasireiškia vaikui įsisavinant mokymosi programą. Trečioji grupė tai mokiniai, turintys mokymosi sunkumų. Tai grupė, į kurią papuola mokiniai besimokantys ne gimtąja kalba, mokiniai turintys sveikatos problemų ar patiriantys emocinių krizių, taip pat ir mokiniai nerealizuojantys ypatingų gabumų (LR Seimas, 2013). Specialiųjų ugdymo poreikių turintys mokiniai, tai itin nehomogeniška ugdytinių grupė, turinti jiems nustatytų negalių, sutrikimų, mokymosi sunkumų. Specialieji ugdymo poreikiai taip yra skirstomi į keturis lygius: nuo nedidelių, iki labai didelių.

Tam, kad būtų suprantamas šio mokslo tiriamojo darbo savalaikiškumas yra svarbu atsižvelgti į aplinkybes, kuomet tyrimas yra atliekamas. Taip pat svarbu yra suprasti ir kontekstą, kuriame formavosi šiandieninis pedagogų nuostatos dėl SUP ugdytinių ir įtraukties principų švietime. Lietuvos švietimo sistemos kelias į visuotinį įtraukijį ugdymą truko daugiau nei 30 metų ir tokia šalies švietimo sistemos raida nėra pedagogams naujiena. Nuo pat Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metai buvo pradėtos vykdyti švietimo reformos ir iš pat karto buvo atkreiptas dėmesys į nediskriminuojančio požiūrio švietimo sistemoje diegimą. Trumpai šį procesą pristatyti galima paminint kelis esminius žingsnius:

- 1991 metais priimtas Vaikų su negalia priėmimo į mokyklas įstatymas
- 1994 metais ratifikuota Salamankos deklaracija (<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>)
- 2010 ratifikuota JT Neįgaliųjų teisių konvencija (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>)
- 2015 metais patvirtinta Geros mokyklos koncepcija (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/46675970a82611e59010bea026bdb259?jfwid=32wf90sn>)
- 2020 m. priimtas LR Švietimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas, kuriame įtvirtinama nuostata, jog mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą

įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai (LR Seimas, 2020)

Taigi svarbu suprasti kad dabartinės pedagogų nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo formavosi ilgai ir palaipsniui. Sekančiame skyriuje pateikti pagrindiniai principai, kurie nusako nuostatų formavimo mechanizmus. Taip pat yra analizuojama, koks yra ryšys tarp nuostatų ir pasirinkimo galimybės. Mat jeigu nuostatų formavimui pedagogų bendruomenė turėjo tikrai nemažai laiko, tai pokytis dėl visuotinio įtraukiojo vyksta kaip tik dabar.

1.2.1. Nuostatos

Nuostatas tyrinėjantys mokslininkai teigia, kad nuostatų formavimo procesas yra tarpiai susijęs su vertinimu ir vertinimo reprezentacijomis atmintyje (Zanna at al., 2005). Mat vertinant ar objektai ir įvykiai yra palankūs ar pavojingi, simpatiški ar nepatrauklūs, teigiami ar neigiami yra formuojami suvokiniai, bei jų atspindėjimas atmintyje. Tai virsta pažinimu, motyvacija ir veiksmis (Eagly & Chaiken 1993). Nuostata šiame tyrime suprantama kaip psichologinė tendencija, išreiškiama tam tikrą subjektą vertinant palankiai arba nepalankiai (Eagly & Chaiken 1993). Šiame apibrėžime išreiškimas požiūris, kad nuostatos yra kintančios ir nurodoma, kas nuostatos yra reiškiamos vertinimu. Toks apibrėžimas geriausiai atspindi tyrimo konstrukta.

Nuostatų vidinė struktūra dažnai yra apibrėžiama trijų komponentų modeliu. Pagal šį modelį nuostata yra sudaryta iš afektinių, kognityvinių ir elgesio komponentų (Eagly & Chaiken 1993). Afektinis, arba emocinis komponentas, tai jausmai, kuriuos žmonės jaučia nuostatos objekto atžvilgiu. Kognityvinis komponentas, arba įsitikinimai tai žinios, požiūris ar mintys apie nuostatos objektą. Elgesio komponentas paprastai apibrėžiamas kaip akivaizdūs individo veiksmis (Eagly & Chaiken 1993), tačiau pasitaiko ir apibrėžimų, kuriuose prie elgesio komponentų yra minimas ketinimas ar tendencija veikti tam tikru būdu (Myers, 2008).

Vienas iš geriausiai žinomų nuostatų formavimą ir / arba keitimą aiškinančių modelių yra vadinamas *įsigilino tikimybės modelis* (angl. *Elaboration Linkelihood Model*) (O'Keefe, 2013). Šiame modelyje nurodoma, kad yra du įtikinėjimo, ar nuostatų formavimo būdai – centrinis ir periferinis. Šie įtikinėjimo būdai skiriasi įtikinėjamo asmens įsitraukimu, keliu, kuriuo gaunama informacija, informacijos priėmimo pobūdžiu ir pasiekiamu pokyčiu (Petty & Cacioppo, 1986). Vienas būdas, centrinis, pagrįstas apgalvotu (nors kartais ir šališku) svarbiausių argumentų svarstymu. Kitas, periferinis būdas, remiasi afektinėmis asociacijomis arba paprastomis išvadomis, susijusiomis su įtikinėjimo kontekste esančiomis šalutinėmis užuominomis. Centrinium keliu gaunama

ta informacija, kuri gavėjui yra svarbi, į kurią susikoncentruojama, vertinamas jos turinys. Gaunama žinutė yra nuodugniai apsvarstoma, lyginama su jau turimomis nuostatomis, vertinama remiantis racionaliais argumentais. Nuostatų pokytis yra tvirtas ir ilgalaikis (Petty & Cacioppo, 1986). Periferinis arba šalutinis kelias pasižymi žemu pranešimo gavėjo įsitraukimu, dėmesiu detalėms, užuominoms, emociniam turiniui (Petty & Cacioppo, 1986). Gali būti kreipiamas dėmesys ne į turinį, o estetinę išraišką, pranešimo siuntėjo autoritetą ar panašiai. Nuostatos suformuotos šalutiniu keliu paprastai yra trumpalaikės ir nenuoseklios, gali būti lengvai pakeistos (Petty & Cacioppo, 1986). Tokiu būdu suformuotos nuostatos mažiau veikia elgesį.

Pradedant pirmuosius mokslinius darbus ir imantis empirinės nuostatų-elgesio analizės, ryšiai tarp nuostatų ir elgesio buvo vertinami kaip savaime suprantamas dalykas, niekas net neabejojo, kad keičiantis asmeninėms nuostatomis keisis ir elgesys (Ajzen at al., 2018). Socialinė psichologija buvo suprantama kaip mokslas apie nuostatas, buvo manoma, kad nuostatos yra raktas suprasti žmogaus elgesį. Tačiau netrukus ėmė rasti tyrimų, kurie parodė didelį skirtumą tarp to, ką žmonės sako ir ką žmonės daro. XX a. pirmoje pusėje atlikti klasikiniai nuostatų tyrimai patvirtino, kad deklaruojamos nuostatos prasilenkia su demonstruojamu elgesiu. Galima paminėti Richard LaPiere eksperimentą su jauna kinų pora, kuomet viešbučiai, deklaruojantys rasistines pažiūras, visgi priimdavo kinų porą, ar Stephen M. Corey atliktą tyrimą apie studentų nuostatas dėl akademinio sukčiavimo ir faktinio elgesio (Ajzen at al., 2018). Abiem atvejais rasta labai mažai ryšio, tarp deklaruojamų pažiūrų ir atliekamo elgesio. Šios srities tyrimų sparčiai daugėjo ir visų jų rezultatai buvo panašūs – dažniausiai paaiškėdavo, kad nuostatos labai prastai prognozuoja faktinį elgesį (Ajzen at al., 2018). Mokslininkai net ėmė abejoti, ar nuostatų konstruktas iš vis yra vertingas. Visgi susidomėjimas konstruktu nedingo, vėlesni tyrimai parodė kad nuostatos yra reikšmingos. Tarkim, bendros nuostatos į fizinius objektus, institucijas, etnines ar religines grupes gerai prognozuoja elgesio modelius arba daugkartinius veiksmus, o požiūris į konkretų elgesį yra geras pavienių veiksmų prediktorius (Ajzen at al., 2018).

Yra ir kiek kitoks požiūris į ryšį tarp nuostatų ir elgesio. Olson & Stone (2014) sako, kad klaidinga yra teigti, jog žmonių veiksmai priklauso nuo jų nuostatų. Toks ryšys žinoma yra, tačiau nemažiau reikšmingas yra atvirkštinis poveikis – elgesio įtaka nuostatomis. Yra daug skirtingų būdų, kurie gali paaiškinti kaip elgesys formuoja nuostatas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, nuostatos yra susiję su atmintimi, taigi asmens elgesys skatina šališką atmintį (Olson & Stone, 2014) – geriau įsimenama tai ką darėme, ne tai ką mąstėme. Kitas būdas, kaip elgesys veikia nuostatas, remiasi asmens atsakomybe už savo veiksmus. Žmonės paprastai jaučiasi atsakingi už savo valingo elgesio pasekmes ir mano, kad turi elgtis pagal savo nuostatas. Taigi kai kuriais atvejais norint išlaikyti kongruenciją tarp elgesio ir nuostatų tenka keisti nuostatas (Olson & Stone, 2014). Šį požiūrį geriausiai iliustruoja kognityvinio disonanso teorija, kurią pristatė amerikiečių psichologas Leon Festinger

(Olson & Stone, 2014). Kasdienis elgesys yra nenuoseklus, prieštarauja mūsų logiškomis, harmoningoms bei nuoseklioms nuostatomis, mūsų vertybėms ar tarpasmeninių santykių principams. Kuo didesnę atotrūkį tarp nuostatų ir elgesio jaučiame, tuo labiau siekiame darnos ir vienas iš būdų tai padaryti, yra pakeisti savo nuostatas, kad pateisintume tą veiksmą (Myers, 2008).

Anksčiau pateikti teoriniai požiūriai asmeninių nuostatų formavimą supranta skirtingai. Įsigilinimo tikimybės modelis atspindi požiūrį, kad nuostatos formuojamos gaunant informaciją skirtingai kanalais, tuo tarpu kognityvinio disonanso teorija tvirtina, kad nuostatas formuoja elgesys. Šiuos du skirtingus požiūrius apjungia jau anksčiau minėta socialinė kognityvinė teorija ir jos autoriaus Albert Bandura. Socialinė kognityvinė teorija yra grindžiama prielaida, kad žmogaus aplinka daro įtaką jo elgesiui, tačiau ne mažiau svarbus ir pats žmogus (Bandura, 2009). Pagrindinės šios teorijos idėjos aiškinamos triadinio abipusio priešastingumo ryšiais tarp aplinkos, elgesio ir asmenybės (Bandura, 2009). Aplinkos aspektai yra veiksniai, darantys įtaką asmens gebėjimui sėkmingai atlikti elgesį; asmeniniai ar individo vidiniai veiksniai, pvz. nuostatos, įsitikinimai ir saviveiksmingumas daro įtaką jo elgesiui; elgesys leidžia patirti sėkmę arba nesėkmę, tai yra gauti atsaką į atliekamą elgesį (Bandura, 2009). Socialinė kognityvinė teorija taip pat kalba apie mokymąsi stebint, tai yra galimybę įgyti žinių, formuoti nuostatas ar mokytis elgesio, nepatiriant pasekmių (Bandura, 2009). Teorijoje vartojamas modeliavimo terminas, kuomet asmenys gali mokytis stebėdami kitų demonstruojamą elgesį. Matant, kad tam tikras elgesys demonstruojamas sėkmingai, didėja tikimybė, jog stebintieji patys elgesį kartos ir atliks tai sėkmingai.

1.2.1.1. Įtraukusis ugdymas, nuostatos ir psichologinė savijauta

Yra atlikta tikrai daug tyrimų, vertinančių pedagogų nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo. Daugumos tyrimų išvados yra panašios – kuo mažiau patirties ir žinių turi pedagogas, tuo labiau neigiamai jis vertina įtraukujį ugdymą. Kitas pastebėjimas yra dažnas negatyvus pedagogų požiūris į įtraukujį ugdymą net tose šalyse kur tokios ugdymo politikos laikomasi daugelį metų. De Boer, Pijl, ir Minnaert (2011) atliko literatūros metaanalizę, kurioje apibendrina tarptautiniuose moksliniuose žurnaluose publikuotus straipsnius, susijusius su pedagogų nuostatomis įtraukiojo ugdymo atžvilgiu. Autoriai siekė įvertinti pradinių klasių pedagogų požiūrį, į įtraukujį ugdymą ir kokie kintamieji turi didžiausią įtaką. Atsakdami į klausimą koks yra pedagogų požiūris į įtraukujį ugdymą autoriai konstatuoja, kad tarp pedagogų vyrauja neigiamas požiūris, arba jie yra neapsisprendę. Atsakant į klausimą kokie kintamieji lemia tokį požiūrį, De Boer, Pijl, ir Minnaert (2011) nurodo darbo stažą, darbo su SUP mokiniais patirtį ir mokymus apie įtraukujį ugdymą. Mažiau pedagoginio darbo patirties turintys mokytojai įtraukujį ugdymą vertina palankiau (De Boer, Pijl, ir Minnaert, 2011). Tie mokytojai kurie turi patirties ir žinių, reikalingų darbui su SUP mokiniais įtraukujį ugdymą vertina

mažiau palankiai (De Boer, Pijl, ir Minnaert, 2011). Taip pat pateikiama išvada, kad mokytojų požiūris susijęs su SUP tipu. Labiausiai neigiamas mokytojų požiūris yra į mokinius, turinčius mokymosi sunkumų, dėmesio sutrikimo ir hiperaktyvumo sindromą, kitų elgesio problemų. Tuo tarpu ugdytiniai turintys fizinę negalią ir sensorinių sutrikimų mokytojų yra vertinami palankiau (De Boer, Pijl, ir Minnaert, 2011). Kitas tyrimas, kuriame analizuotos Suomijos pedagogų nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, pateikia išvadą, kad jų tyrimo imtyje 20.1 % pedagogų buvo nusiteikę prieš įtraukųjį ugdymą, 72.3% pedagogų laikėsi neutralios pozicijos, ir tik 7.6% pedagogų pasisakė už įtraukųjį ugdymą (Saloviita, 2020). Tik nedidelė dalis tiriamųjų sutiko, kad SUP vaikų ugdymas turėtų būti organizuojamas bendrojo lavinimo klasėse. Šiame tyrime nepavyko rasti jokių stiprių ryšių, tarp nuostatų ir saviveiksmingumo (Saloviita, 2020).

Analizuojant mokslinę literatūrą lietuvių kalba yra gana sudėtinga susidaryti bendrą įspūdį apie Lietuvos pedagogų nuostatas. Literatūra, kurioje pristatoma bendra įtraukiojo ugdymo situacija mūsų šalyje, teigia, kad padėtis yra ganėtinai prasta ir įtraukties principai mūsų švietimo sistemoje nėra taikomi kokybiškai (Ruškus, 2020; Lisauskienė, 2018; Galkienė, 2017). Tuo tarpu tyrimai, vertinantys pedagogų požiūrį, dažnai nurodo, kad pedagogai įtraukiojo ugdymo atžvilgiu yra nusiteikę palankiai. Galkienė (2017) pateikia duomenis, jog tyrime dalyvavusių pedagogų pateiktų duomenų analizė atskleidžia itin palankias nuostatas įtraukiojo ugdymo atžvilgiu. Autorė nurodo, kad net 60 % tyrimo dalyvių neabejoja įtraukiojo ugdymo prasingumu ir teigia, kad jis yra sėkmingai taikomas Lietuvos mokyklose. Baranauskienė ir Saveikienė (2018) pateikia tokią išvadą: „atliktas tyrimas parodė, kad tyrime dalyvavusių pedagogų požiūris į neįgalių mokinių įtraukųjį ugdymą iš esmės yra teigiamas“. Norėtūsi atkreipti dėmesį, kad nors tyrime buvo naudotas instrumentas vertinantis pedagogų nuostatas *įtraukiojo ugdymo* atžvilgiu, formuluojant išvadą naudojamas *neįgalumo* terminas. Šiems teiginiais prieštarauja Nasvytienės ir Balčaitytės (2009) kokybinio tyrimo rezultatai. Tyrimas, kurio tikslas buvo atskleisti mokytojų, ugdančių emocijų ir elgesio problemų turinčius mokinius, patirtį parodė, kad minėti pedagogai susiduria su rimtais iššūkiais. Autorės pateikia išvadą, kad pedagogai, ugdydami emocijų ir elgesio turinčius vaikus, susiduria su rimtu ir vidinius išteklius sekinančiu iššūkiu, artimu kitų autorių įvardijamam „perdegimo sindromui“ (Nasvytienės ir Balčaitytės, 2009). Šiame tyrime dalyvavę pedagogai pateikė nuomonę, kad elgesio ir emocijų problemų turintiems vaikams nereiktų mokytis bendrojo ugdymo mokyklose. Pedagogai nurodo išgyvenantys itin intensyvų baimės jausmą dirbdami su elgesio ir emocijų sutrikimų turinčiais ugdytiniais. Baimė kyla dėl galimos kritikos, padidintos grėsmės prarasti kontrolę, atsakomybės, kuri dirbant su pusiausvyros stokojančiais vaikais išgyvenama dar intensyviau (Sutherland & Oswald, 2008). Bendraudami su hiperaktyviais ar socialiai uždariais ugdytiniais pedagogai jaučia psichologinį atstumą, dažniau konfliktuoja (J.Thijso et al, 2008). Tuo pačiu pedagogai nurodo, kad pastangos ieškant būdų kaip užmegzti santykius dažnai yra bevaisės ir sekinančios.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, svarbu profesinio perdegimo veiksnys darbo vietoje patiriama įtampa, arba stresas. Tai yra rodikliais reikšmingai mažinantis psichologinę gerovę. Tyrimas, kuomet toje pačioje ugdymo aplinkoje buvo lyginamas skirtingų darbuotojų patiriamas stresas atskleidė, kad specifinių žinių neturintys mokytojai dažniau susiduria su perdegimu ir stresu darbo vietoje (Candejas et al., 2021). Tokius rezultatus autoriai aiškina tuo, kad neturėdami reikalingų specifinių žinių pedagogai nuolatos susiduria su jiems naujais ir sudėtingais reikalavimais, atimančiais daug laiko ir kitų išteklių.

1.2.1.2. Pasirinkimo galimybė ir nuostatos

Kaip jau minėta pratarinėje, svarbus šio tyrimo veiksnys yra pokytis, tarp savanoriško dalyvavimo įtraukiamame ugdyme į privalomą. Atliekant literatūros analizę nepavyko atrasti tyrimų, kurie įvertintų pedagogų savanoriško ir privalomo dalyvavimo įtraukiamame ugdyme nuostatų palyginimo. Tačiau yra tyrimų, kurie patvirtina, kad galimybė rinktis veiklą turi įtakos tiek požiūriui į veiklą, tiek jos rezultatams (Gegenfurtner et al. 2016). Vargu ar galima teigti, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogų galimybė pasirinkti, ar jie nori dirbti su SUP vaikais, iki šiol buvo nuosekliai realizuojama. Mat daug įstaigų jau dabar taiko įtraukties principus ir dažnu atveju konkretaus pedagogo pageidavimas dirbti ar nedirbti su SUP vaikais nevertinamas kaip esminis. Tačiau įstatyminėje bazėje prievolė fiksuota nebuvo, kas reiškė, jog egzistuoja teorinė galimybė rinktis. Tyrimai rodo, kad savanoriškas įsitraukimas į veiklą didina dalyvių motyvaciją ir aktyvumą. Įsitraukimas, motyvacija ir įsipareigojimas įstaigai yra organizacinės psichologijos veiklos laukas, kuris čia taip pat yra aktualus, tačiau plačiau nebus nagrinėjamas. Vis gi kalbant apie pasirinkimo galimybę, nuostatas ir psichologinę gerovę būtina bent trumpai paminėti savideterminacijos teoriją, kuri teigia, kad žmonės turi universalius pagrindinius autonomijos, kompetencijos ir susietumo poreikius, kuriuos realizavus yra pasiekama psichologinės gerovės būseną (Yu, Levesque-Bristol & Maeda, 2018). Savideterminacijos teorija remiasi prielaida, kad žmogaus organizmas iš prigimties yra aktyvus, vidujai motyvuotas, orientuotas į natūralų vystymąsi. Šių savybių mokytis nereikia, jos yra įgimtos, tačiau įtakojamos socialinės aplinkos (Deci & Ryan, 2012). Kad natūralūs ir įgimti procesai vyktų sėkmingai, žmogui yra reikalinga tai, ką teorijos autoriai vadina maistingosiomis medžiagomis (angl. *nutriments*). Tai yra biologiniai ir psichologiniai resursai, kurie užtikrina asmens sveikatą bei psichologinę gerovę ir teorijoje yra vadinami poreikiais. Optimaliai psichologinei raidai ir funkcionavimui užtikrinti yra būtinybė tenkinti tris, jau anksčiau paminėtus poreikius: autonomijos, kompetencijos, susietumo.

Ir būtent autonomijos poreikis, yra išskiriamas kaip svarbiausia savideterminacijos teorijos ašis. Autonomiškumas reiškia prasmės ir galimybės rinktis patirtį, kuomet žmonės imasi kažkokios

veiklos nes jiems tai yra įdomu, prasminga, patrauklu ir tą veiklą jie pasirenka valingai (Juodkūnė, 2015). Yu ir kolegų (2018) atlikta metaanalizė patvirtina, kad nepaisant kultūrinių ir socialinių skirtumų, tarp autonomijos jausmo ir subjektyvios psichologinės gerovės yra tarpusavio ryšys. Šie konstruktai yra susieti pakankamai tvirtais tarpusavio ryšiais. Kitas tyrimas, kuriame analizuota autonomijos įtaka teigiamiems ir neigiamiems pedagogų psichologinės gerovės aspektam atskleidžia, koku būdu socialinis kontekstas veikia mokytojų psichologinę savijautą (Ebersold, Rahm, & Heise, 2019). Autoriai pabrėžia, jog norint suprasti socialinio konteksto poveikį pedagogų psichologinei savijautai, svarbu yra vertinti ir pedagogų autonomijos poreikio patenkinimą, ir autonomijos poreikio frustraciją. Atskirai įvertinus autonomijos poreikio frustraciją randamas poveikis emociniam išsekimui ir neigiamam afektui, įvertinus tenkinamų poreikių reikšmę randamas poveikis teigiamam afektui, tačiau bendras vaizdas matomas tik abu šiuos autonomijos poreikio aspektus analizuojant kartu (Ebersold, Rahm, & Heise, 2019).

Edukacinėje aplinkoje ne ką mažiau yra svarbi ir kompetencijos dedamoji – tai yra kitas savideterminacijos teorijos komponentas, didele dalimi realizuojamas profesinėje veikloje. Kompetencijos, tai žinių, įgūdžių ir patirties visuma, reikalinga sėkmingai profesinei veiklai vystyti (Selvi, 2010). Mokslinėje literatūroje profesinės kompetencijos konstruktas yra artimas saviveiksmingumui, kartais naudojami kaip sinonimai, ar apibrėžiami vienas kito pagalba. Lauermann ir ten Hagen (2021) teigia, kad mokytojų įsitikinimai apie su mokymu susijusią kompetenciją, pavyzdžiui, suvokiami mokymo gebėjimai ir saviveiksmingumas, yra susiję su jų profesine gerove. Taigi kompetencija apibūdinama pasitelkiant saviveiksmingumą. Analizuojant literatūrą pavyko aptikti ir daugiau tyrimų, kurie patvirtina profesinės kompetencijos ryšį su psichologine savijauta. Valicko ir Pilkauskaitės-Valickienės (2013) publikacijoje pristatomas profesinių kompetencijų poveikio psichologinei savijautai tyrimas. Atlikę klasterinę analizę autoriai sudarė skirtingas darbuotojų grupes pagal jų įsivertintas profesines kompetencijas. Palyginimai tarp sudarytų grupių parodė, kad teigiamai savo kompetencijas vertinančių tiriamųjų klasteriuose darbuotojų subjektyvi gerovė buvo aukštesnė nei neigiamai savo kompetencijas vertinančių darbuotojų klasteriuose (Valickas ir Pilkauskaite-Valickiene, 2014).

Šiame tyrime pedagogų autonomijos ar kitų poreikių vertinimas nebuvo atliekamas. Galimybės rinktis su kokiais ugdytiniais dirbti praradimas šiuo atveju yra suprantamas kaip šalutinis kintamasis, arba tyrimo kontekstas, mat visi pedagogai dirba vienodomis sąlygomis. Subjektyvus aplinkybių vertinimas gali skirtis, tačiau tai nepakeičia faktinių aplinkybių, tai yra teisinio reguliavimo švietimo sistemoje pasikeitimo.

Apibendrinant įvadinę dalį norisi pažymėti, kad literatūros analizė leidžia pateikti tvirtus įrodymus, kad visi šio mokslo tiriamojo darbo analizuojami konstruktai yra tarpusavyje susiję skirtingais priežastiniais ir nepriežastiniais ryšiais. Moksliniai tyrimai patvirtina, kad nors įtraukusis ugdymas yra vienas iš pagrindinių tikslų ir minimas daugelio šalių švietimo politikos gairėse, vis dėl to šis ugdymo modelis kelia daugybę iššūkių. Dabartinėje situacijoje atsidūrę pedagogai, susiduria su autonomijos, arba pasirinkimo galimybės praradimu ir tai gali turėti įtakos jų nuostatoms įtraukiojo ugdymo atžvilgiu (Gegenfurtner et al. 2016). Dirbantys su SUP ugdytiniais pedagogai susiduria ir su sudėtingais kompetencijos iššūkiais (Nasvytienės ir Balčaitytės, 2009), rizikuoja patirti profesinį perdegimą ir su juo susijusias pasekmes (Candeias et al, 2021) psichologinei gerovei, bei sveikatai. Tyrimai rodo, kad pedagogų žinios, patirtis ir saviveiksmingumas yra veiksniai, turintys labai daug įtakos darbo vietoje patiriamai įtampai (Candejas et al., 2021) ir profesiniam perdegimui, kuris, kaip jau minėta anksčiau yra susijęs pedagogų psichologine savijauta. Nuostatos, kurios tuo pačiu metu yra ir elgesį lemiančios, ir priklausomai nuo elgesio kintančios vertybinės normos, formuojamos triadinėje sąveikoje su aplinka ir asmenybe (Bandura, 2009). Tiek saviveiksmingumas, tiek ir nuostatos gali būti keičiamos mokantis, įgyjant žinių bei praktinės patirties (Weissenfels et al, 2021). Šios išvados yra daug žadanti galimybė sėkmingam įtraukiojo ugdymo įgyvendinimui švietimo sistemoje ir gali prisidėti prie pedagogų psichologinės savijautos gerinimo.

1.2. Tyrimo problema, tikslas ir uždaviniai

Natūralu ir suprantama, kad švietimo sistema yra kintanti ir dinamiška sritis. Būtinybė prisitaikyti prie laiko dvasios lemia faktą, kad pedagogai nuo pat Lietuvos Respublikos atkūrimo 1990 metais nuolat dirba švietimo reformos sąlygomis. Nuolatiniai sistemos pokyčiai yra didelis iššūkis pedagogų psichologinei savijautai. Nes būtent pedagogas yra tas asmuo, kuris visas reformas perkelia į praktiką, kiekvieną dieną susitinka su mokiniais, dirba su vaikais, paaugliais ir jaunimu, bendrauja su ugdytinių tėvais. Būtent iš pedagogų lūpų vaikų tėvai dažnai išgirsta naujienas, apie švietimo sistemoje vykstančius pokyčius ir taip pat pedagogai „sugeria“ grįžtamąjį ryšį, kuris tikrai ne visada būna pozityvus ir neabejotinai turi poveikį pedagogo savijautai.

Pedagogams įtaką daro ne tik tiesiogiai su jų darbu susiję, metodiniai klausimai. Pokyčiai dėl privalomo visuotinio ikimokyklinio ugdymo, įtraukiojo ugdymo, mokyklų tinklo reformos taip pat betarpiškai paliečia švietimo srities darbuotojus. Kinta mokyklų tinkas, klasių dydžiai, į ugdytinių tarpą įsilieja migrantų vaikai, atnešantys kalbinių ir kultūrinių skirtumų, taip pat vaikai, turintys specialiųjų ugdymo poreikių. Įtraukusis ugdymas Lietuvos švietimo sistemai nėra naujiena, mat dar 1991 metais buvo priimtas Vaikų su negalia priėmimo į mokyklas įstatymas, nubrėžęs gaires

tolimesnei švietimo sistemos raidai. Įtraukties principai šalyje taikomi jau ne vienus metus, šalyje yra įstaigų ir pedagogų, sukaupusių gausią ir vertingą įtraukiojo ugdymo patirtį. Tačiau esama ir įstaigų, kuriose įtraukties principas ir darbo praktika dar nėra nusistovėjęs, ar net nebuvo pradėti taikyti. Vis dar yra manančių, kad įtraukusis ugdymas reiškia specialiųjų mokyklų / klasių / grupių uždarymą ir mechanišką vaikų / mokinių perkėlimą į mokyklas, o specialiųjų ugdymo poreikių vaikai suprantami kaip tiesiog „neįgalieji“. Tarp pedagogų gausų baimių, nerimo, rūpesčio ir nežinomybės. Taigi žinia, kad įstaigos nebetenka pasirinkimo dėl SUP vaikų ugdymo priimam nevienareikšmiškai.

Šio tyrimo reikšmę didina tai, kad Lietuvos švietimo sistemos kontekstas gerokai skiriasi nuo užsienių šalių situacijos. Kai kuriose Europos šalyse įtraukiojo ugdymo sąvoka yra nebetekusi aktualumo, nes kitokio ugdymo tiesiog nebėra. Nediskriminuojantis vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje yra savaime suprantamas. Mūsų šalis šiuo metu išgyvena procesus, kuriuos daugelis vakarų pasaulio šalių jau yra praėjusios, įtraukties taikymo principai jau yra nusistovėję. Kitas šį tyrimą aktualizuojantis aspektas yra nacionalinė švietimo sistemos struktūra. Skirtingos valstybės turi skirtingą švietimo sistemą. Tarkime Didžiojoje Britanijoje mokykla ir privalomas vaikų ugdymas prasideda nuo 4 metų. Kaimyninėje Latvijoje vaikai į privalomo ugdymo sistema įsitraukia nuo 5 metų. Lietuvos švietimo sistema ir šiame reglamentavime patiria pokyčius – pagal priimtas švietimo įstatymo pataisas nuo 2023 m. rugsėjo 1 d. ugdymas pagal ikimokyklinio ugdymo programą tapo visuotinis vaikams nuo 4 metų amžiaus, nuo 2024 m. rugsėjo 1 d. – nuo 3 metų amžiaus, nuo 2025 m. rugsėjo 1 d. – nuo 2 metų amžiaus. Matome, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogo darbo specifika, o tuo pačiu ir šioje srityje atliekami moksliniai tyrimai yra įtakojami aplinkos veiksnių, atliekami skirtingomis sąlygomis.

Svarbiausias šio tyrimo pranašumas yra tai, kad jis atliekamas pokyčių metu. Tai unikalus laikas, kuomet įtraukusis ugdymas tampa įstatytu įtvirtinta norma, ugdymo įstaigos nebeturės pasirinkimo dėl įtraukties principo įgyvendinimo. Pedagogų nuostatos ar pasirengimas dirbti su SUP vaikais nebegalės lemti pasirinkimo dirbti ar nedirbti su SUP vaikais.

Tyrimo priklausomas kintamasis yra ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta. Kiti kintamieji (ikimokyklinio ugdymo pedagogų saviveiksmingumas, nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, profesinis perdegimas, žinios, reikalingos darbui su SUP ugdytiniais) yra nepriklausomi kintamieji.

Atliekant tyrimą keliami hipotezė, kad Lietuvos ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuostatos įtraukiojo ugdymo atžvilgiu yra susijusios su psichologine savijauta ir ją prognozuoja.

Tyrimo tikslas: Ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinę savijautą įtraukiojo ugdymo sistemos pokyčių kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinės savijautos ryšius su nuostatomis apie įtraukųjį ugdymą.
2. Ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinės savijautos ryšius su profesiniu perdegimu
3. Palyginti darbo su SUP ugdytiniais patirtį turinčių ir neturinčių pedagogų psichologinę savijautą, profesinį perdegimą, nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumą ir žinias.
4. Ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinės savijautos ryšius su profesiniu saviveiksmingumu.
5. Įvertinti, kaip saviveiksmingumas, nuostatos apie įtraukųjį ugdymą, žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais, stažas, išsilavinimas, saviveiksmingumas ir darbo patirtis su SUP ugdytiniais prognozuoja pedagogų psichologinę savijautą.
6. Sudaryti ir išanalizuoti respondentų grupes pagal kriterijus susijusius su savijauta ir pagal profesinius kriterijus.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Siekiant atsakyti į tyrimo klausimus buvo atliekama ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų apklausa. Tiriamieji buvo apklausiami dviejų tipų anketomis – popierinėmis ir interneto platformoje *Google Forms: Online Form Creator* pildomomis formos. Toks duomenų rinkimo būdas buvo pasitelktas siekiant surinkti daugiau duomenų. Dalį pedagogų teko susitikti gyvai. Tačiau tokiu būdu surinktų duomenų tyrimui buvo per mažai, todėl pasitelktas duomenų rinkimas internetu. Duomenys buvo renkami dviem etapais. Pirmame tyrimo etape duomenys buvo renkami popieriaus ir pieštuku principu. Vėliau vyko apklausa internetu.

Viso tyrime sudalyvavo 649 respondentai. Surinkta 75 popierinių anketų (1 iš jų buvo sugadinta), 574 dalyviai anketas užpildė internetu.

Tyrimo anketoje buvo prašoma nurodyti lytį. Analizuojant duomenis nustatyta, kad tyrime dalyvavo tik 7 vyrai. Įvertinus, kad viso tyrimo imtyje vyrų dalis yra labai maža, jokie duomenys nebuvo lyginami remiantis dalyvių lytimi.

2.2. Tyrimo instrumentai

Tyrimo metu mokytojams buvo pateikti tokie instrumentai:

- PSO (5) – Pasaulio sveikatos organizacijos geros savijautos indeksas
- Kopenhagos klausimynas perdegimui įvertinti (angl. *Copenhagen Burnout Inventory* – CBI)
- STATIC (angl. *Scale of Teachers' attitudes towards inclusive education*) – skalė, vertinanti pedagogų nuostatas įtraukiojo ugdymo atžvilgiu
- STES (angl. *Teachers' Sense of Efficacy Scale*) – skalė, vertinanti pedagogų saviveiksmingumą.

Tyrimo dalyviams taip pat buvo pateikta anketa (priedas Nr. 1), kurioje rinkti duomenys apie pedagogų lyti, amžių, ikimokyklinio ugdymo pedagogo darbo patirtį, tai pat patirtį dirbant su SUP vaikais. Pedagogų buvo prašoma įsivertinti, ar jie mano, kad turi pakankamai žinių, reikalingų dirbti su vaikais. Papildomai teirautasi ar pedagogai turi lėtinių ligų, bei kaip jautėsi per pastarąsias 2 savaites.

PSO (5) – Pasaulio sveikatos organizacijos geros savijautos indeksas

Pasaulio sveikatos organizacijos gerovės indeksas (PSO-5) yra vienas iš plačiausiai naudojamų savistatos klausimynų, kuriais vertinama subjektyvi asmens psichologinė gerovė (Topp et

al., 2015). Instrumentas buvo sukurtas 1998 metais, išverstas į 30 kalbų, lietuviška versija yra laisvai prieinama Pasaulio sveikatos organizacijos tinklapyje. Indeksu nagrinėjami emocinę būklę atspindintys aspektai, vertinant juos Likerto skalėje. Skalę sudaro 5 teiginiai, galimi 6 atsakymų variantai: Visą laiką, Beveik visą laiką, Daugiau nei pusę laiko, Mažiau nei pusę laiko, Kartais, Niekada. Gauti atsakymai pakeičiami balais, kuomet aukščiausias balas (5) yra pasirinkus atsakymo variantą „Visą laiką“, žemiausias balas yra pasirinkus atsakymo variantą „Niekada“ – 0 balų. Klausimyno vadove nurodoma, kad respondento atsakymų balų suma yra dauginama iš 4. Balai gali svyruoti nuo 0 iki 100, aukštesnis balas žymi geresnę savijautą.

Vidinis skalės suderintumas šiame tyrime yra geras, Cronbach α yra 0,854.

Kopenhagos klausimynas perdegimui

Kopenhagos perdegimo klausimynas buvo sudarytas siekiant įvertinti perdegimą įvairiose srityse. Juo vertinamos trys perdegimo dimensijos: asmeninis perdegimas, su darbu susijęs perdegimas ir su klientais (pacientais, studentais, vaikais, kaliniais ar kitokio pobūdžio paslaugų gavėjais) susijęs perdegimas (Kristensen et al., 1999). Instrumento lietuviška versija tyrimuose jau buvo naudota – Vilniaus universiteto mokslininkų projekte „Mokymosi pasiekimus sąlygojantys ir psichosocialines rizikas mažinantys mokyklos bendruomenės ir lyderystės veiksniai“ (projekto vadovė doc. B.Miežienė), taip pat dr. A.Žiedelio disertacijoje ir kituose tyrimuose. Kopenhagos perdegimo klausimyne perdegimas yra suprantamas, kaip nuovargis ir išsekimas. Klausimai apie asmeninį perdegimą buvo suformuluoti taip, kad į juos galėtų atsakyti visi žmonės. Su darbu susijusiuose perdegimo klausimuose daroma prielaida, kad respondentas dirba kokį nors apmokamą darbą. Klientų perdegimo skalė taikoma tik tiems respondentams, kurie dirbo su klientais.

Klausimyną sudaro 19 teiginių, respondentai teiginius turi vertinti pasirinkdami vieną iš penkių galimų atsakymų: Niekada, Beveik niekada, Kartais, Beveik visada, Visada. Asmeninio perdegimo dimensija yra vertinama 6 teiginiais (teiginio pvz.: Kaip dažnai jaučiatės fiziškai išsekusi/ęs?), su darbu susijusio perdegimo dimensija vertinama 7 teiginiais (teiginio pvz.: Ar jaučiate, kad kiekviena darbo valanda jus vargina?), su klientais susijusio perdegimo dimensija yra vertinama 6 teiginiais (teiginio pvz.: Ar kartais svarstote, kiek ilgai būsite pajėgus tęsti darbą su mokiniais?). Gauti atsakymai pervedami į balus, kai „Niekada“ yra 0 balų, „Beveik niekada“ yra 25 balai, „Kartais“ yra 50 balų, „Beveik visada“ yra 75 balai ir „Visada“ yra 100 balų. Tiek bendrasis sunkumų balas, tiek trijų dimensijų balai gali svyruoti nuo 0 iki 100 balų. Aukštesnis balas rodo didesnę perdegimą.

1 lentelė. Kopenhagos klausimyno perdegimui patikimumas tyrimo imtyje (Cronbacho α)

	Cronbacho α
Bendrasis sunkumų skalė	0,941
Asmeninio perdegimo skalė	0,862
Su darbu susijusio perdegimo skalė	0,869
Su klientais susijusio perdegimo skalė	0,897

STATIC – pedagogų nuostatų įtraukiojo ugdymo atžvilgiu vertinimas

Šiame tyrime naudojamas instrumentas – Mokytojų nuostatų įtraukiojo ugdymo atžvilgiu skalė (angl. *Scale of Teachers' attitudes towards inclusive education*) – buvo sukurtas 1997 metais, instrumento autorė yra Keith H. Cochran. Šis įrankis yra labai plačiai naudojamas moksliniuose tyrimuose ir iki šiol nepraranda savo aktualumo. Nors nuo Mokytojų nuostatų įtraukiojo ugdymo atžvilgiu skalės (toliau – STATIC) sukūrimo praėjo nemažai laiko, poreikis jo naudojimui išlieka iki šiol. Pagrindinė priežastis yra ta, kad įtraukiojo ugdymo sistemos diegimas skirtingose pasaulio šalyse vyko skirtingu metu ir tebevyksta iki šiol. Tuo metu kai K.H.Cochran sukūrė pristatomą instrumentą, Jungtinių Amerikos valstijų švietimo sistemoje vyko panašūs procesai, kuriuos šiuo metu išgyvena Lietuvos švietimo sistema – įtraukties principas buvo naujovė, kelianti daug nežinios ir abejonių. Taigi galima teigti, kad instrumentas išlaiko savo aktualumą ir iki šiol atlieka tą funkciją, kuriai ir buvo sukurtas – matuoja nuostatas būtent pereinamuoju laikotarpiu.

Klausimyną sudaro 20 teiginių, kurie yra vertinami Likerto skalėje, pasirenkant labiausiai tinkantį teiginį iš teiginių: Visiškai nesutinku, Nesutinku, Labiau nesutinku, Labiau sutinku, Sutinku ir Visiškai sutinku. Prieš skaičiuojant suminį balą, kai kurie teiginiai turi būti perkoduojami. Suminis skalės balanas yra pedagogų nuostatų įtraukiojo ugdymo atžvilgiu indeksas. Nuo aukštesnis indeksas, tuo palankesnė pedagogo nuostata įtraukiojo ugdymo atžvilgiu. Ir atvirkščiai – žemas indeksas rodo, kad pedagogo nuostata įtraukiojo ugdymo atžvilgius yra nepakanki.

Instrumento autorė išskiria keturias subskalės, matuojančias tokius nuostatų komponentus: Įtraukiojo ugdymo privalumai ir trūkumai; Įtraukiojo ugdymo keliami profesiniai iššūkiai; Filosofinis nuostatų į įtraukijį ugdymą komponentas; Organizaciniai iššūkiai.

Mokytojų nuostatų įtraukiojo ugdymo atžvilgiu skalės vidinis suderinamumas šio tyrimo imtyje yra pateiktas Lentelėje Nr. 1. Duomenys, kurių Cronbacho α nuo 0,5 iki 0,6 vertinamai, kaip patenkinantys minimalius patikimumo kriterijus, duomenys kurių Cronbacho α yra didesnė nei 0,6 yra vertinami kaip patikimi.

Leidimo naudoti instrumentą buvo kreiptasi į autorę K.H.Cochran. Autorės sutikimas gautas, jis pateiktas priede Nr. 2. Instrumento vertimas į lietuvių kalbą atliktas šio tyrimo autorės.

2 lentelė. STATIC subskalių patikimumas tyrimo imtyje (Cronbacho α)

	Cronbacho α
STATIC bendras indeksas	0,823
STATIC Įtraukiojo ugdymo privalumai ir trūkumai	0,622
STATIC Įtraukiojo ugdymo keliami profesiniai iššūkiai	0,675
STATIC Filosofinis nuostatų į įtraukijį ugdymą komponentas	0,564
STATIC Organizaciniai iššūkiai	0,569

TSES – skalė, vertinanti pedagogų saviveiksmingumą

Mokytojų saviveiksmingumo skalė matuoja, kaip mokytojai vertina savo galimybes sėkmingai dirbti mokytojais. TSES konceptualizuoja mokymą kaip sudėtingą veiklą, o mokytojo saviveiksmingumą - kaip daugialypį konstrukta. Skalę sudaro 12 teiginių, kurie yra apjungti į trys subskalės, vertinančias šiuos saviveiksmingumo komponentus: saviveiksmingumą valdant klasę (teiginio pvz.: Kiek Jūs pasitikite savo sugebėjimu užtikrinti, kad vaikai laikytųsi grupės taisyklių?), saviveiksmingumas skatinant mokinių įsitraukimą (teiginio pvz.: Kiek Jūs pasitikite savo sugebėjimu motyvuoti vaikus, kurie nesidomi Jūsų siūlomomis veiklomis?) ir efektyvumas teikiant instrukcijas (teiginio pvz. Kiek Jūs pasitikite savo sugebėjimu rasti alternatyvų paaiškinimą ar pavyzdį, kai vaikai susipainioja ar ko nors nesupranta?). Šis instrumentas naudojamas tyrėjų ir mokyklų vadovų, siekiant įvertinti mokytojų saviveiksmingumą tam tikru metu, taip pat prieš ir po dalyvavimo kvalifikacijos tobulinimo programose. Yra trumpoji ir ilgoji skalės versija. Šiame tyrime buvo naudojama trumpoji skalės versija. Atsakymai vertinti 9 balų Likerto skale – nuo 1 – „visiškai nepasitikiu“ iki 9 – „visiškai pasitikiu“. Suminis saviveiksmingumo įvertis gautas apskaičiavus visų teiginių įverčių vidurkį.

Skalės versija yra laisvai prieinama internete. Lietuvišką skalės vertimą tyrime „Įsitrauk“ naudoję mokslininkai Prof.dr. Saulė Raižienė ir mokslinis bendradarbis Gintautas Šilinskas sutiko pasidalinti savuoju vertimu. Sutikimas pateiktas priede Nr. 3.

3 lentelė. TSES subskalių patikimumas tyrimo imtyje (Cronbacho α)

	Cronbacho α
TSES bendras indeksas	0,952
Saviveiksmingumas įtraukiant mokinius	0,866
Saviveiksmingumas teikiant instrukcijas	0,911
Saviveiksmingumas valdant klasę	0,881

2.3. Tyrimo eiga

Prieš pradėdant tyrimą buvo parengtas tyrimo instrumentų rinkinys, geriausiai atitinkantis tyrimo tikslus ir uždavinius. Taip pat buvo paruošta anketa, kurioje buvo renkami trumpi demografiniai duomenys, pateikti keli papildomi klausimai (priedas Nr. 1). Formuojant instrumentų rinkinį buvo gauti visi būtini leidimai.

Pirmasis duomenų rinkimo etapas vyko gyvai, vedant kvalifikacijos kėlimo seminarus ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogams. Seminarų dalyvių teirautasi, ar sutiktų sudalyvauti tyrime ir užpildyti pateiktus klausimynus. Sutikusiems buvo pateiktos popierinės anketos formos. Tokio tipo apklausa vyko 2023 metų gruodžio 4-8 dienomis, surinkta 75 anketos, 1 iš jų buvo sugadinta). Antrasis duomenų rinkimo etapas buvo vykdomas internetu. 2024 metų sausio 24 dieną buvo paruoštas ir išsiųstas laiškas, kuriame buvo prašoma sudalyvauti tyrime ir patalpinta nuoroda, į platformoje *Google Forms: Online Form Creator* sukurtą klausimyną. Kvietimo dalyvauti tyrime laiškas buvo siunčiamas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes turinčioms švietimo įstaigoms. Buvo siekiama, kad kvietimo laiškus gautų visos Lietuvos švietimo įstaigos, turinčios minėto tipo vaikų grupes: lopšeliai-darželiai, darželiai, darželiai-mokyklos, taip pat pradinės ar pagrindinės mokyklos, turinčios priešmokyklinio ugdymo grupes. Dalyvių aktyvumas viršijo lūkesčius – internetinę anketą užpildė 547 respondentai. Duomenys buvo renkami nuo 2024 metų sausio 24 dienos iki 2024 metų vasario 6 dienos.

2.4. Tyrimo duomenų analizė

Gautų duomenų analizei naudotos Microsoft Excel ir IBM SPSS, M-plius duomenų analizės programos. Popierinių anketų duomenys suvesti Microsoft Excel programoje. Duomenys surinkti *Google Forms* platformoje taip pat eksportuoti į Microsoft Excel programą, duomenys sukelti į vieną dokumentą. STATIC anketoje buvo klausimų, kurių atsakymus reikėjo perkoduoti, tai yra perskaičiuoti taip, kad atsakymai aukštesni atsakymai reikštų pozityvias nuostatas. Vėliau visų klausimynų atsakymai buvo perskaičiuoti pagal vadovuose pateiktus reikalavimus. Visų skalių ir subskalių įverčiai paskaičiuoti taip pat Microsoft Excel. IBM SPSS duomenų analizės programa apskaičiuotas aprašomoji statistika (vidurkiai, standartiniai nuokrypiai), patikimumas vidinio suderinamumo būdu (Cronbach α). Taip pat atliktas duomenų normalumo vertinimas. Normalumo prielaida tikrinta vertinant duomenų asimetriškumo kriterijų, taip pat atsižvelgta į histogramą, vertintas kvantilinis grafikas (angl. Normal Q-Q Plot). Dauguma duomenų buvo pasiskirstę normaliai. Vienos skalės ir subskalių duomenys pasiskirstymas gali kelti abejonių. Kopenhagos klausimynas perdegimui duomenys buvo pasiskirstę taip, kad jų normalumo vertinimas atrodė nevienareišmiškas.

Šiame darbe siekta nustatyti prognostinius kintamųjų ryšius, tačiau naudojant transformuotus duomenis to atlikti negalima. Visgi nenormalus duomenų pasiskirstymas yra ganėtinai dažnas reiškinys socialiniuose moksluose. Todėl kartais moksliniuose darbuose nenormalus duomenų pasiskirstymas nelaikomas kliūtimi naudoti parametrinės statistikos metodus (Finney, DiStefano, 2006). Taigi nuspręsta atsižvelgti į duomenų nepatikimumo riziką ir esant reikalui taikyti parametrinės statistikos metodus naudojant netransformuotus duomenis.

3. REZULTATAI

3.1. Aprašomoji statistika

4 lentelėje pateikiami kiekybinių kintamųjų minimalios, maksimalios reikšmės, vidurkiai, standartiniai nuokrypiai.

4 lentelė. Tyrimo kintamųjų aprašomoji statistika

	N	Min	Max	M	SD
PSO Geros savijautos indeksas	648	4	100	54,96	12,76
Perdegimo indeksas	648	0	100,00	42,99	15,05
Asmeninis perdegimas	648	0	100,00	47,86	13,05
Su darbu susijusio perdegimas	647	0	100,00	41,87	17,35
Su klientais susijęs perdegimas	647	0	100,00	39,57	18,53
Nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo	648	9	95	54,96	12,76
Privalumai ir trūkumai	648	1	31	16,98	5,086
Profesiniai iššūkiai	648	0	25	12,29	4,376
Filosofinis komponentas	648	0	20	13,69	3,183
Organizaciniai iššūkiai	648	0	20	11,99	3,9
Saviveiksmingumas	648	1	9	6,99	1,18
Įtraukiant mokinius	648	1	9	6,96	1,21
Teikiant instrukcijas	648	1	9	7,25	1,21
Valdant klasę	648	1	9	6,78	1,36
Amžius	647	21	67	46,77	10,92
Bendra savijauta per paskutines 2 sav.	648	1	7	4,88	1,32

Viso tyrime sudalyvavo 648 respondentai (surinkta 649 anketos, 1 buvo sugadinta). 7 tyrimo dalyviai buvo vyrai (1,08%), 641 – moterys (98,91%). Tiriamųjų buvo teiraujamosi, koks yra jų išsilavinimas. Tarp respondentų buvo 12 asmenų (2,01%), turinčių vidurinį išsilavinimą, 114 asmenų (16,98%), turinčių aukštesnį išsilavinimą ir 552 asmenys (80,56%), turintys aukštą išsilavinimą.

4 (0,61%) tyrime dalyvavę pedagogai duomenų apie ikimokyklinio ar priešmokyklinio ugdymo pedagogo darbo stažą nepateikė. 112 pedagogų (17,28%) darbo stažas minėtose pareigose yra nuo 0 iki 5 metų, 129 pedagogų (19,91%) stažas nuo 6 iki 10 metų, 110 pedagogų (16,98%) stažas nuo 11 iki 20 metų, o 293 pedagogai (45,22%) nurodė turintys daugiau nei 20 metų ikimokyklinio ar priešmokyklinio ugdymo pedagogo darbo stažą. Pedagogų taip pat buvo pasiteirauta, ar jie turi darbo

patirties su ugdytiniais, kuriems nustatyti SUP. 74 pedagogai (11,42%), atsakė kad jie neturi darbo patirties su ugdytiniais, kuriems nustatyti SUP, 547 pedagogai (88,58%) atsakė kad tokios patirties jie turi. Paprašius įsivertinti, ar turi pakankamai žinių apie darbą su SUP ugdytiniais, atsakymai pasiskirstė taip: 120 pedagogų (18,52%) mano, kad jie turi pakankamai žinių, reikalingų darbui su SUP vaikais. 193 pedagogai (29,78%) pasirinko atsakymą „labiau pakankamai“, 223 pedagogai (34,41%) pasirinko atsakymą „labiau nepakankamai“. 112 pedagogų (17,28%) mano, kad jie turi nepakankamai žinių reikalingų darbui su SUP vaikais. Tiriamųjų buvo teirautasi, ar jie turi lėtinių ligų.

Pradedant duomenų analizę visų pirma buvo patikrinta, kokiais ryšiai yra susiję kintamieji. 5 lentelėje pateikti kintamųjų Pearson koreliacijos koeficientai. Gauti duomenys leidžia teigti, kad dauguma tyrimo konstrukto yra tarpusavyje susiję. Kai kurie ryšiai nėra stiprūs, tačiau statistiškai reikšmingi. Įgyvendinant tyrimo uždavinį įvertinti pedagogų psichologinės savijautos ryšius su nuostatomis buvo rasta, kad minėtus kintamuosius sieja statistiškai reikšmingas silpnas ryšys. Geros savijautos indeksas vidutiniškai stipriai atvirkštiniu ryšiu susijęs su pedagogų profesinio perdegimo koeficientu ir su bendros savijautos per pastarąsias 2 savaites vertinimu. Geresnę psichologinę savijautą turintys pedagogai pasižymi mažesniu profesiniu perdegimu. Vidutinio stiprumo ryšys rastas tarp bendros savijautos per pastarąsias 2 savaites ir profesinio perdegimo. Rastas silpnas statistiškai reikšmingas ryšys tarp psichologinės savijautos ir amžiaus: šio tyrimo imtyje didėjant amžiui gerėja psichologinė savijauta. Taip pat rasta, kad vidutiniškai stipri atvirkštinė priklausomybė sieja pedagogų nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo ir profesinį perdegimą. Vidutiniškai stiprus ryšys sieja ir nuostatas su saviveiksmingumu. Profesinį saviveiksmingumą ir geros savijautos indeksą sieja silpnas, statistiškai patikimas ryšys.

Tyrimo metu pedagogų buvo prašoma įvertinti savo žinias, reikalingas darbui su SUP vaikais. Taikant Pearson koreliacijos metodą rasta, kad visi kintamieji, išskyrus amžių ir stažą, yra susiję statistiškai reikšmingais ryšiais, tik ryšiai yra silpni. Kiek stipresnis, tačiau vis tiek silpnas ryšys rastas tarp pedagogų nuomonės apie turimas žinias, reikalingas darbui su SUP vaikais ir nuostatas įtraukiojo ugdymo klausimu. Taip pat norisi paminėti, kad ryšys tarp pedagogų saviveiksmingumo ir nuomonės apie turimas žinias, reikalingas darbui su SUP vaikais, buvo artimas nuliui. Nors saviveiksmingumas ir savo žinių įvertinimas atrodo artimi konstruktai, visgi šio tyrimo metu surinktų duomenų analizė parodo ką kitą – ryšys tarp žinių, reikalingų darbui su SUP vaikais ir saviveiksmingumo yra statistiškai reikšmingas, tačiau šio tyrimo imtyje jis labai silpnas (žr. 5 lentelę).

Vertinant ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų darbo stažo reikšmę šiame tyrime nebuvo rasta jokių stiprių ir statistiškai reikšmingų ryšių. Galima teigti, kad pedagogų darbo

trukmė reikšmės psichologinei gerovei, bendrai savijautai, nuostatoms, saviveiksmingumui ir profesiniam perdegimui. Rezultatai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. Kintamųjų Pearson koreliacijos koeficientai

	PSO-5	Amžius	Stažas	Nuostatos	Saviveiks mingumas	Perdegimas	Bendra savijauta
Amžius	0,147**						
Stažas	0,112**	0,730**					
Nuostatos	0,260**	-0,029	-0,033				
Saviveikms.	0,234**	0,042	0,020	0,299**			
Perdegimas	-0,626**	-0,065	0,029	-0,421**	-0,289**		
Bendra savijauta	0,542**	0,065	0,048	0,320**	0,209**	-0,513**	
Žinios	0,187**	0,005	0,068	0,304**	0,089*	-0,191**	0,199**

Pastaba. ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Buvo lyginami kintamųjų vidurkiai pagal respondentų pateiktus atsakymus apie jų išsilavinimą. Lyginant vidurkius, respondentai buvo suskirstyti į dvi grupes: turintys aukštąjį išsilavinimą ir neturintys aukštojo išsilavinimo. Į neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų grupę buvo įtraukti tie respondentai, kurie nurodė turintys vidurinį arba aukštesnįjį išsilavinimą. Toks vidurkių skaičiavimas pasirinktas todėl, kad respondentų tarpe buvo tik 12 respondentų, kurių išsilavinimas yra vidurinis. Naudotas Nepriklausomų imčių Stjudento t testas. Atlikus priklausomo kintamojo, Pasaulio sveikatos organizacijos geros savijautos indekso, vidurkių palyginimą grupėse pagal tai, koks yra tiriamųjų išsilavinimas, nebuvo rasta jokių statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vidurkių. Tai reiškia, kad šio tyrimo imtyje aukštąjį išsilavinimą turinčių ir neturinčių pedagogų subjektyvios gerovės indeksas nesiskiria. Taip pat buvo palyginti ir kitų kintamųjų vidurkiai grupėse. Statistiškai reikšmingas skirtumas rastas tarp subjektyvaus žinių, reikalingų darbui su SUP vaikais vertinimo – aukštąjį išsilavinimą turintys pedagogai savi žinias vertina geriau. Daugiau jokių statistiškai reikšmingų skirtumų šiose grupėse nerasta. Tai reiškia, kad pedagogų nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumas ir perdegimas nesiskiria priklausomai nuo to, koks yra pedagogų išsilavinimas. Rezultatai pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. Kintamųjų vidurkių palyginimas tarp aukštąjį išsilavinimą turinčių ir neturinčių respondentų

	Ar turi aukštąjį išsilavinimą?	N	M	SD	F	df	p =
Žinios	Neturi	127	2,34	1,02	0,18	646	0,045
	Turi	521	2,53	0,97			
PSO-5	Neturi	126	60,83	16,61	0,39	642	0,121
	Turi	521	58,14	17,64			
Nuostatos	Neturi	127	53,10	13,26	0,01	646	0,068
	Turi	521	55,41	12,61			
Saviveiksmingumas	Neturi	127	6,87	1,16	0,61	646	0,159
	Turi	518	7,03	1,189			
Perdegimas	Neturi	127			2,56	646	0,922
	Turi	521	42,96	15,32			

Palyginus kintamųjų vidurkius pagal tai, ar tiriamieji turi lėtinių lygų (žr. 7 lentelę), statistiškai reikšmingi skirtumai rasti profesinio perdegimo ir Pasaulio sveikatos organizacijos geros savijautos indekso įverčiuose. Lėtinių ligų turintiems pedagogams labiau būdingas profesinis perdegimas nei tiems, kurie tokių ligų neturi. Lėtinių ligų turintiems pedagogams taip pat būdinga prastesnė subjektyvi psichologinė gerovė. Nuostatos, saviveiksmingumas ir bendra savijauta per pastarąsias dvi savaites grupėse nesiskyrė. Vidurkių lyginimas atliktas naudojant Stjudento T testą.

7 lentelė. Kintamųjų vidurkių palyginimas pagal lėtinių ligų kriterijų

	Ar turi lėtinių ligų	N	M	SD	T	df	p =
Bendra savijauta per pastarąsias 2 savaites	Neturi	473	4,93	1,32	1,57	646	0,116
	Turi	175	4,75	1,33			
PSO-5	Neturi	470	59,91	17,16	3,01	642	0,003
	Turi	174	55,29	17,86			
Nuostatos	Neturi	473	55,06	12,68	0,33	646	0,739
	Turi	175	54,68	13,00			
Saviveiksmingumas	Neturi	473	7,012	1,162	0,48	646	0,633
	Turi	175	6,96	1,24			
Perdegimas	Neturi	473	42,00	14,88	-2,78	646	0,006
	Turi	175	45,68	15,22			

3.2. Pedagogų psichologinės savijautos, profesinio perdegimo ir nuostatų dėl įtraukiojo ugdymo ryšiai

Analizuojant koks yra ryšys, tarp ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų psichologinės savijautos ir jų nuostatų įtraukiojo ugdymo buvo įvertinta, kokie ryšiai psichologinę savijautą sieja ne tik su bendruoju nuostatų skalės įverčiu, bet ir su nuostatų komponentais, matuojamais atskiromis subskalėmis: Įtraukiojo ugdymo privalumai ir trūkumai; Įtraukiojo ugdymo keliami profesiniai iššūkiai; Filosofinis nuostatų į įtraukijį ugdymą komponentas; Organizaciniai iššūkiai. Tai pat buvo vertinti ir profesinio perdegimo ryšiai su nuostatų komponentais.

8 lentelė. Psichologinės savijautos bei profesinio perdegimo ryšiai su nuostatomis

	PSO-5 <i>r</i> =	Perdegimas <i>r</i> =
Nuostatos	0,260**	-0,421**
<i>Įtraukiojo ugdymo privalumai ir trūkumai</i>	0,197**	-0,297**
<i>Įtraukiojo ugdymo keliami profesiniai iššūkiai</i>	0,256**	-0,396**
<i>Filosofinis nuostatų į įtraukijį ugdymą komponentas</i>	0,127**	-0,246**
<i>Organizaciniai iššūkiai.</i>	0,203**	-0,345**

Pastaba. ** $p < 0,01$

8 lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad yra statistiškai reikšmingi ryšiai su visai nuostatos konstrukta formuojančiais komponentais, tačiau ryšiai yra silpni arba labai silpni. Subskalėmis *Įtraukiojo ugdymo privalumai ir trūkumai* bei *Filosofinis nuostatų į įtraukujį ugdymą komponentas* matuojamus konstruktus su psichologine pedagogų gerove sieja labai silpnas ryšys. *Įtraukiojo ugdymo keliami profesiniai iššūkiai* ir *Organizaciniai iššūkiai* su pedagogų psichologine savijauta susiję silpnais ryšiais.

Pearson koreliacinė analizė rodo, jog ryšys tarp pedagogų psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo yra statistiškai reikšmingas, vidutinio stiprumo. Ryšio kryptis nurodo, kad vienam kintamajam didėjant, kitas mažėja, tai yra didesnė psichologinė gerovė yra susijusi su mažesniu profesiniu perdegimu. Atskiriomis subskalėmis matuojamus nuostatų komponentus su psichologine gerove siejantys ryšiai taip pat yra statistiškai reikšmingi, tačiau visi patenka į silpnų ryšių diapazoną.

3.3. Pedagogų psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo ryšiai

Vertinant ryšius tarp pedagogų psichologinės gerovės ir profesinio perdegimo nustatyta, kad šiuos du kintamuosius sieja ganėtinai stipri atvirkštinė priklausomybė: didėjant profesiniam perdegimui prastėja tiriamųjų psichologinė savijauta. Taip pat buvo įvertinta ir kaip atskiros profesinio perdegimo dimensijos susijusios su psichologine gerove. Rezultatai pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė. Psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo ryšiai

	$r =$	$p =$
Profesinis perdegimas	-0,626	0,00
<i>Asmeninis perdegimas</i>	-0,634	0,00
<i>Su darbu susijęs perdegimas</i>	-0,610	0,00
<i>Su klientais susijęs perdegimas</i>	-0,493	0,00

Rezultatai rodo, kad stipriausias ryšys šio tyrimo imtyje yra rastas tarp asmeninio profesinio perdegimo dimensijos ir psichologinės savijautos. Silpniausias ryšys randamas tarp psichologinės savijautos ir su klientais susijusios profesinio perdegimo dimensijos. Klientai šiame tyrime suprantami kaip vaikai, su kuriais dirba pedagogai.

3.4. Pedagogų psichologinės savijautos ir patirties dirbant su SUP vaikai ryšiai

Planuojat tyrimą buvo numatyta palyginti darbo su specialiujų ugdymo poreikių vaikais turinčių ir neturinčių pedagogų psichologinę savijautą, profesinį perdegimą, nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumą ir žinias. Buvo palyginti visų minėtų kintamųjų vidurkiai grupėse, sudarytoje pagal tai, ar pedagogai turi darbo su SUP ugdytiniais patirties (žr. 10 lentelę). Atlikus Stjudento T testą buvo rasta, jog nėra statistiškai reikšmingo skirtumo, tarp pedagogų, turinčių ir neturinčių patirties su SUP ugdytiniais, psichologinės savijautos. Tačiau buvo rasta statistiškai reikšmingų rezultatų kurie rodo, kad pedagogų, neturinčių darbo su SUP vaikais patirties, nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo yra mažiau palankios nei tų pedagogų, kurie tokios patirties turi. Tai reiškia, kad darbo patirtis su SUP ugdytiniais yra susijusi palankesnėmis nuostatomis įtraukiojo ugdymo klausimu. Taip pat rasta, kad darbo su SUP vaikais patirties turintiems pedagogams profesinis perdegimas yra būdingas labiau, nei tokios patirties neturintiems pedagogams. Patirties turintys pedagogai savo žinias, reikalingas darbui su SUP ugdytiniais vertina palankiau, jei tie pedagogai, kurie tokios patirties neturi. Apibendrinant galima teigi, kad darbo su SUP ugdytiniais patirtis šio tyrimo imtyje yra susijusi su palankesnėmis nuostatomis, aukštesniu turimų žinių vertinimu ir didesniu profesiniu perdegimu. Pedagogai, kurie yra dirbę su sunkumų turinčiais vaikais turi palankesnes nuostatas dėl įtraukties principų švietime, mano turintys daugiau žinių, tačiau jaučiasi labiau pavargę nuo savo profesinės veiklos.

10 lentelė. Kintamųjų vidurkių palyginimas pagal patirtį dirbant su SUP vaikais

	Patirtis su SUP vaikais	N	M	SD	df	p =
Bendra savijauta per pastarąsias 2 savaites	Neturi	74	5,07	1,378	646	0,202
	Turi	570	4,86	1,314		
PSO-5	Neturi	74	62,15	15,712	646	0,067
	Turi	570	58,12	17,634		
Nuostatos	Neturi	74	49,91	13,403	646	0,00
	Turi	570	55,61	12,540		
Saviveiksmingumas	Neturi	74	6,85	1,217	646	0,251
	Turi	570	7,02	1,179		
Perdegimas	Neturi	74	39,44	11,030	646	0,031
	Turi	570	43,45	15,437		
Žinios	Neturi	74	1,96	0,943	646	0,000
	Turi	570	2,56	0,968		

Kadangi buvo rasta, kad lėtinių ligų turėjimas yra susijęs su perdegimų bei psichologine savijauta (7 lentelė), o darbo su SUP vaikais patirtis taip pat susijusi perdegimu, buvo vertinta ar nėra taip, kad su SUP ugdytiniais dirbantys pedagogai dažniau turi lėtines ligas nei tie pedagogai, kurie su SUP ugdytiniais nedirba. Naudojant Chi kvadrato testą buvo atliktas proporcijų palyginimas tarp grupių, sudarytų pagal darbo su SUP vaikais patirties ir lėtinių ligų kriterijus. Gautas rezultatas nėra statistiškai reikšmingas, proporcijos tarp grupių nesiskiria ($p = 0,127$; $df = 1$; $R^2 = 2,33$).

3.5. Pedagogų psichologinės savijautos ir saviveiksmingumo ryšiai

Atsakant į kitą išsikeltą uždavinį buvo vertinama, koks yra ryšys tarp pedagogų psichologinės savijautos ir jų saviveiksmingumo. Gauti rezultatai pateikti 11 lentelėje. Saviveiksmingumas ir jį sudarantys komponentai su pedagogų psichologine savijauta yra susiję statistiškai reikšmingais, tačiau silpnais ryšiais. Silpnas atvirkštinės priklausomybės ryšys sieja profesinį perdegimą ir saviveiksmingumą bei jo komponentus.

11 lentelė. Psichologinės savijautos bei profesinio perdegimo ryšiai su saviveiksmingumu

	PSO–5 $r =$	Perdegimas $r =$
Saviveiksmingumas	0,234**	-0,29**
<i>Itraukiant mokinius</i>	0,208**	-0,24**
<i>Teikiant instrukcijas</i>	0,209**	-0,25**
<i>Valdant klasę</i>	0,240**	-0,32**

Pastaba. ** $p < 0,01$

3.6. Regresinė analizė

Planuojant tyrimą buvo numatyta atlikti psichologinę pedagogų savijautą prognozuojančių veiksnių analizę. Taigi naudojant regresinės analizės metodus buvo vertinama, kokią prognostinę reikšmę tyrimo kintamieji turi psichologinei savijautai. Buvo siekiama nustatyti, kas leidžia prognozuoti pedagogų psichologinę gerovę ir profesinį perdegimą šio tyrimo imtyje.

Rezultatai pateikti 12 lentelėje, atspindi pedagogų psichologinės savijautos priklausomybę nuo nuostatų, žinių, reikalingų darbui su SUP vaikais, darbo su SUP vaikais patirties, stažo, išsilavinimo ir saviveiksmingumo. Modelis paaiškina nedidelę dalį duomenų dalį ($R^2 = 0,145$) ir yra statistiškai reikšmingas.

12 lentelė. Psichologinės savijautos prognostiniai veiksniai

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Psichologinė savijauta				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Nuostatos	0,196	<0,001	17,96	<0,001	0,145
Žinios	0,139	<0,001			
Patirtis su SUP vaikais	-0,138	<0,001			
Stažas	0,128	0,001			
Išsilavinimas	-0,079	0,035			
Saviveiksmingumas	0,171	<0,001			

Gauti rezultatai rodo, kad visi kintamieji, kurie buvo įtraukti į regresijos modelį yra statistiškai reikšmingi. Buvo nuspręsta patikrinti, kurie kintamieji svarbiausi ir geriausiai padeda nuspėti psichologinę pedagogų savijautą. Atlikus žingsninę regresinę analizę rezultatai atskleidė, kad reikšmingiausias pedagogų psichologinės gerovės veiksnys yra nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, nors jos ir paaiškina labai nedidelę duomenų dalį. Pagal reikšmingumą sekantis veiksnys, galintis padėti nuspėti priklausomą kintamąjį, yra saviveiksmingumas, toliau rikiuojasi stažas, žinios, patirtis su SUP vaikais ir išsilavinimas. 13 lentelėje yra pateikti visi duomenys. Visas modelis paaiškina nedidelę dispersijos dalį ($R^2 = 0,145$).

13 lentelė. Psichologinės savijautos prognostiniai veiksniai (žingsninė regresija)

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Psichologinė savijauta				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Nuostatos	0,360	<0,001	46,60	<0,000	0,068
Nuostatos	0,89	<0,001	33,56	<0,000	0,095
Saviveiksmingumas	2,567	<0,001			
Nuostatos	0,29	<0,001	25,81	<0,000	0,109
Saviveiksmingumas	2,49	<0,001			
Stažas	1,73	0,002			
Nuostatos	0,320	<0,001	22,29	<0,000	0,124
Saviveiksmingumas	2,491	<0,001			
Stažas	1,959	0,001			
Žinios	-6,876	0,001			
Nuostatos	0,269	<0,001	20,55	<0,000	0,139
Saviveiksmingumas	2,487	<0,001			
Stažas	1,847	0,001			
Žinios	-7,967	<0,001			
Patirtis su SUP vaikais	2,380	0,001			
Nuostatos	0,271	<0,001	17,96	<0,000	0,145
Saviveiksmingumas	2,539	<0,001			
Stažas	1,933	0,001			
Žinios	-7,604	<0,001			
Patirtis su SUP vaikais	2,480	<0,001			
Išsilavinimas	-3,004	0,035			

Taip pat buvo sudarytas profesinio perdegimo prognostinis modelis. Buvo pridėtas lėtinių ligų kriterijus, kadangi jis yra susijęs su profesiniu perdegimu (7 lentelė). Gauti rezultatai (14 lentelė) rodo, kurie prediktoriai yra statistiškai reikšmingi – prastos žinios, neigiamos nuostatos, žemas saviveiksmingumas ir lėtinės ligos gali prognozuoti profesinį perdegimą. Darbo patirties su SUP vaikais nebuvimas prognozuoja mažesnę profesinį perdegimą.

14 lentelė. Profesinio perdegimo prognostiniai veiksniai

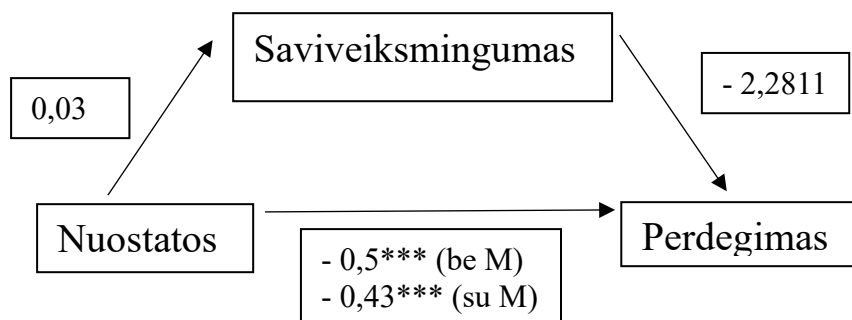
Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Profesinis perdegimas				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Nuostatos	-0,362	<0,001	29,967	<0,001	0,248
Žinios	-0,098	0,008			
Patirtis su SUP vaikais	0,151	<0,001			
Stažas	0,012	0,742			
Išsilavinimas	0,032	0,363			
Saviveiksmingumas	-0,181	<0,001			
Lėtinės ligos	0,092	0,009			

Ne visi tiesinės regresijos modelyje vertinti prediktoriai pasirodė esantys reikšmingi. Rezultatai rodo, kad stažas ir išsilavinimas neprognozuoja pedagogų profesinio perdegimo. Toliau buvo atlikta žingsninės regresijos analizė ir vertinta, kurie veiksniai yra svarbiausi, kas geriausiai nuspėja pedagogų profesinį perdegimą. Stažas ir išsilavinimas iš modelio buvo pašalinti. Gauti rezultatai rodo, kad geriausias profesinį perdegimą prognozuoja nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo. Rezultatas paaiškina 18 procentų imties dispersijos. Antrame žingsnyje pridėjus saviveiksmingumą, paaiškinama 21 procentas duomenų. 15 lentelėje pateikti analizės rezultatai rodo, kad trečiasis pagal reikšmingumą prognostinis veiksnys yra patirtis, dirbant su SUP ugdytiniais, ketvirtasis – subjektyviai vertinamos žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais, penktas – lėtinės ligos, paskutinis ir mažiausiai reikšmingas veiksnys yra lėtinės ligos. Visi modelio kintamieji paaiškina reikšmingą dalį duomenų – beveik 25 procentus.

15 lentelė. Profesinis perdegimas prognostiniai veiksniai (žingsninė regresija)

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Profesinis perdegimas				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Nuostatos	- 0,424	<0,001	140,98	<0,000	0,180
Nuostatos	- 0,371	<0,001	85,21	<0,000	0,210
Saviveiksmingumas	- 0,181	<0,001			
Nuostatos	- 0,390	<0,001	63,87	<0,000	0,230
Saviveiksmingumas	- 0,181	<0,001			
Patirtis	0,144	<0,001			
Nuostatos	- 0,362	<0,001	50,17	<0,000	0,239
Saviveiksmingumas	- 0,182	<0,001			
Patirtis	0,159	<0,001			
Žinios	- 0,098	0,007			
Nuostatos	- 0,361	<0,001	41,87	<0,000	0,248
Saviveiksmingumas	- 0,18	<0,001			
Patirtis	0,154	<0,001			
Žinios	- 0,097	0,008			
Lėtinės ligos	0,089	0,01			

Nustačius, kad šio tyrimo imtyje nuostatos nuspėja pedagogų profesinį perdegimą buvo nuspręsta įvertinti, ar ryšiui tarp nuostatų ir profesinio perdegimo turi įtakos pedagogų saviveiksmingumas. Remiantis teoriniais duomenimis šie konstruktai yra tarpiai susiję, taigi pasitelkus mediacinę analizę (1 pav.) buvo siekiama sužinoti, koks yra mediacijos efektas šio tyrimo imtyje. Atlikus analizę pavyko nustatyti dalinės mediacijos efektą -0,632 [-0,10; -0,04] .

1 pav. Tiriamųjų klasteriai pagal nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumą, žinias, reikalingas darbui su SUP, ir patirtį, reikalingą darbui su SUP

Norėta palyginti, ar yra prognostinių veiksnių skirtumas tarp bendrosios imties ir darbo su SUP ugdytiniais turinčių pedagogų imties. Taigi iš visų turimų duomenų buvo pasirinkti tiriamieji, kurie nurodė, kad turi minėtos patirties ir žingsninė tiesinė regresija pakartota vertinant tik minėtą sąlygą atitinkančius duomenis. Atliktas psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo prognostinių veiksnių vertinimas. Pirmiausia buvo atliktas psichologinę savijautą prognozuojančių veiksnių vertinimas. Ir nors modelis yra statistškai reikšmingas jis paaiškina tik nedidelę dispersijos dalį ($R^2 = 0,139$). Atlikus analizę rasta, kad patirties su SUP vaikais turinčių pedagogų imtyje išsilavinimas netenka prognostinės reikšmės (16 lentelė). Bendrojoje imtyje išsilavinimas taip pat nebuvo itin reikšmingas prediktorius, visgi jis buvo statistiškai reikšmingas.

16 lentelė. Darbo su SUP ugdytiniais turinčių pedagogų psichologinės gerovės prognostiniai veiksniai (žingsninė regresija)

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Psichologinė gerovė				
	Beta (β)	p	F	p	R^2
Nuostatos	0,288	<0,001	51,19	<0,000	0,083
Nuostatos	0,059	<0,001	34,81	<0,000	0,110
Saviveiksmingumas	2,580	<0,001			
Nuostatos	0,282	<0,001	27,14	<0,000	0,126
Saviveiksmingumas	2,591	<0,001			
Žinios	2,432	0,002			
Nuostatos	0,291	<0,001	22,77	<0,000	0,139
Saviveiksmingumas	2,501	<0,001			
Žinios	2,311	0,001			
Stažas	1,769	0,001			

Atlikus profesinio perdegimo prognostinę analizę rasta, kad modelis išlieka statistiškai reikšmingas. Didžiausią prognostinę reikšmę turi nuostatos, toliau modelyje yra pridodamas saviveiksmingumas ir žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais (17 lentelė). Išsilavinimas ir darbo su SUP vaikais patirtis nėra statistiškai reikšmingi ir į modelį nėra įtraukti. Prognostinė modelio reikšmė viršija 24 procentus duomenų sklaidos ($R^2 = 0,234$).

17 lentelė. Darbo su SUP ugdytiniais turinčių pedagogų profesinio perdegimo prognostiniai veiksniai (žingsninė regresija)

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Profesinis perdegimas				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Nuostatos	- 0,547	<0,001	138,94	<0,000	0,196
Nuostatos	- 0,484	<0,001	81,77	<0,000	0,224
Saviveiksmingumas	- 2,269	<0,001			
Nuostatos	- 0,448	<0,001	57,60	<0,000	0,234
Saviveiksmingumas	- 2,29	<0,001			
Žinios	- 1,66	0,007			

Atlikus darbo su SUP ugdytiniais neturinčių pedagogų regresinę analizę nustatyta, kad psichologinę pedagogų savijauta prognozuojantis modelis nėra statistiškai reikšmingas. Profesinį perdegimą prognozuojantis modelis yra statistiškai reikšmingas, identifikuoja du prediktorius ir paaiškina didelę duomenų sklaidos dalį – 27 procentus. (18 lentelė).

18 lentelė. Darbo su SUP ugdytiniais neturinčių pedagogų profesinio perdegimo prognostiniai veiksniai (žingsninė regresija)

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Profesinis perdegimas				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Nuostatos	- 0,383	<0,001	17,44	<0,000	0,197
Nuostatos	- 3,22	0,001	12,97	<0,000	0,270
Saviveiksmingumas	- 2,55	0,011			

Šiame tyrime reikšmingas kintamasis yra pedagogų nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo. Taigi norėta įvertinti ar turimi duomenys leistų prognozuoti nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo ir kokie veiksniai būtų reikšmingi. Atlikus tiesinę regresinę analizę buvo rasta, kad modelis yra statistiškai reikšmingas ir paaiškina nemažą dispersijos dalį ($R^2 = 0,279$). Gauti rezultatai rodo, kad psichologinė savijauta nėra veiksnys, galintis padėti nuspėti pedagogų nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo. Tačiau didesnis saviveiksmingumas, geresnės žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais, mažesnis profesinis perdegimas

ir patirtis su SUP auklėtiniais nurodo tikimybę, kad pedagogų nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo bus palankios (19 lentelė).

19 lentelė. Nuostatų prognostiniai veiksniai

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Nuostatos				
	Beta (β)	p	F	p	R ²
Psichologinė savijauta	-0,040	0,361	48,601	<0,001	0,276
Saviveiksmingumas	0,178	<0,001			
Žinios	0,199	<0,001			
Perdegimas	-0,367	<0,001			
Patirtis	0,124	<0,001			

3.7. Klasterinė analizė

Naudojant k-vidurkių metodą buvo atliktos dvi klasterinės analizės. Pirmoji analizė visus tiriamuosius suskirstė pagal jų savijautos kriterijus. Buvo įtraukti šie kriterijai: psichologinės savijautos indeksas, profesinio perdegimo indeksas, atsakymas, ar tiriamasis turi lėtinių ligų ir bendros savijautos per pastarąsias 2 savaites įvertis. Antroji klasterinė analizė atlikta grupuojant respondentus pagal jų profesinius kriterijus: nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumą, patirtį, dirbant su SUP vaikais ir žinias, reikalingas darbui su SUP vaikais.

Atlikus pirmąją klasterinę analizę buvo nustatyta, jog visi vertinti kriterijai yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,00$), respondentai buvo suskirstyti į penkias grupes (2 pav.):

„Neutralieji“ (N = 194) tai respondentai, kurie savo savijautos nevertina nei labai gerai, nei labai blogai, lėtinių ligų neturi. Grupės amžiaus vidurkis – 44 metai, aukštąjį išsilavinimą įgiję 86 % respondentų, tai yra daugiau, jei kitose grupėse.

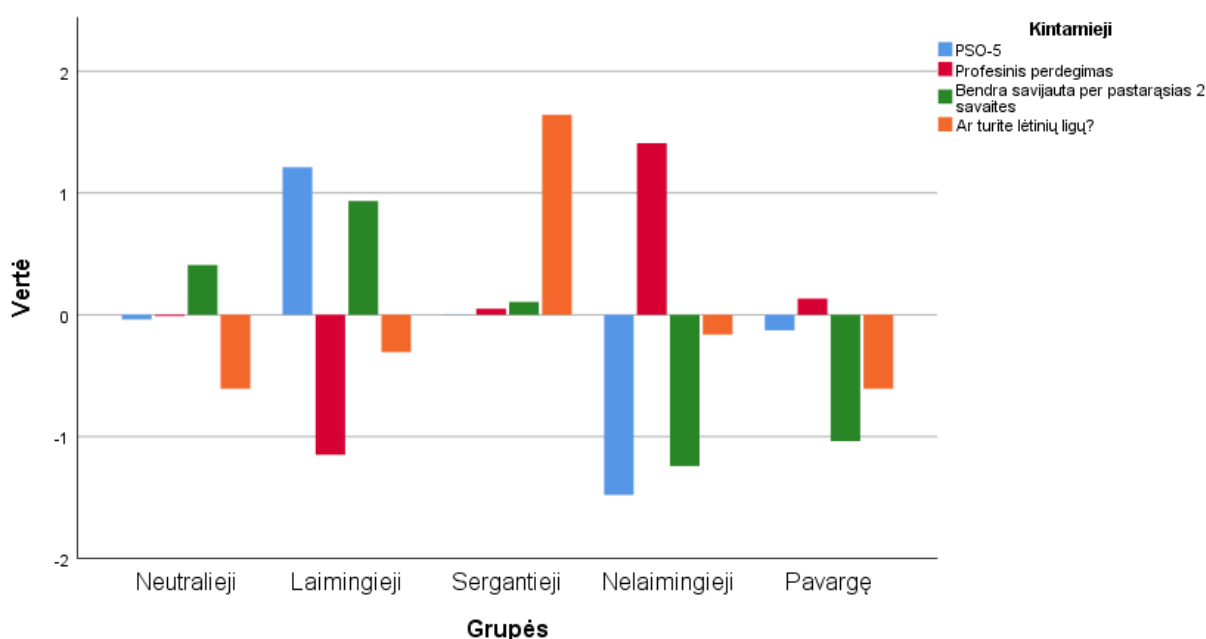
„Laimingieji“ (N = 127) šia grupę sudaro respondentai, kurie savo savijautą vertina gerai, profesiniu perdegimu nepasižymi, lėtinių ligų neturi. Grupės amžiaus vidurkis – 45 metai, aukštąjį išsilavinimą įgiję 79 % respondentų.

„Sergantieji“ (N = 140) galima teigti, kad pagrindinis šios grupės požymis yra lėtinės ligos. Profesinė ir bendroji savijauta nevertinama kaip prasta, dominuoja lėtinės ligos kriterijus. Tai yra vyriausia

respondentų grupė, jos amžiaus vidurkis – 52 metai, aukštąjį išsilavinimą įgiję 76 % respondentų, taip pat tai vienintelė grupė, kurioje nėra respondentų, turinčių vidurinį išsilavinimą.

„Nelaimingieji“ (N = 91) tai grupė respondentų, kurie pasižymi prasta bendrąja ir psichologine savijauta, profesiniu perdegimu, tačiau lėtinių ligų dominavimo nėra. Grupės amžiaus vidurkis – 47 metai, aukštąjį išsilavinimą įgiję 81 % respondentų.

„Pavargę“ (N = 96) į šią grupę papuola tie asmenys kurie gan neutralūs ligos ar perdegimo prasme, tiesiog pastaruoju metu jaučiasi gan prastai. Grupės amžiaus vidurkis – 45 metai, aukštąjį išsilavinimą įgiję 77 % respondentų.

2 pav. Tiriamųjų klasteriai pagal psichologinės savijautos indeksą, profesinio perdegimo indeksą, atsakymus, ar turi lėtinių ligų ir bendros savijautos per pastarąsias 2 savaites vertinimą

Suskirsčius tiramuosius į grupes buvo analizuojama, ar skiriasi šių grupių, sudarytų pagal įvairius savijautos kriterijus, nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumas ir subjektyvus žinių vertinimas. Naudojant ANOVA buvo palyginti vidurkiai tarp tiriamųjų grupių, tačiau jokių statistiškai reikšmingų rezultatų nerasta. Rezultatai pateikti 20 lentelėje.

20 lentelė. Nuostatų, saviveiksmingumo ir žinių palyginimas tarp grupių

	Neutralieji	Laimingieji	Sergantieji	Nelaimingieji	Pavargę	F	df	p
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Nuostatos	56,10 (12,83)	55,19 (13,65)	54,71 (12,90)	52,82 (11,43)	54,71 (12,76)	0,339	4	0,375
Saviveiksmingumas	7,01 (1,17)	6,94 (1,33)	6,95 (1,15)	7,11 (1,01)	7,02 (1,15)	1,06	4	0,852
Žinios	2,59 (0,99)	2,54 (1,02)	2,54 (0,98)	2,32 (0,88)	2,34 (1,00)	1,92	4	0,105

Atlikus antrąją klasterinę analizę, tai yra suskirsčius tiriamuosius į grupes pagal su profesija susijusius kriterijus buvo nustatyta, jog visi vertinti kintamieji yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,00$), respondentai buvo suskirstyti į penkias grupes:

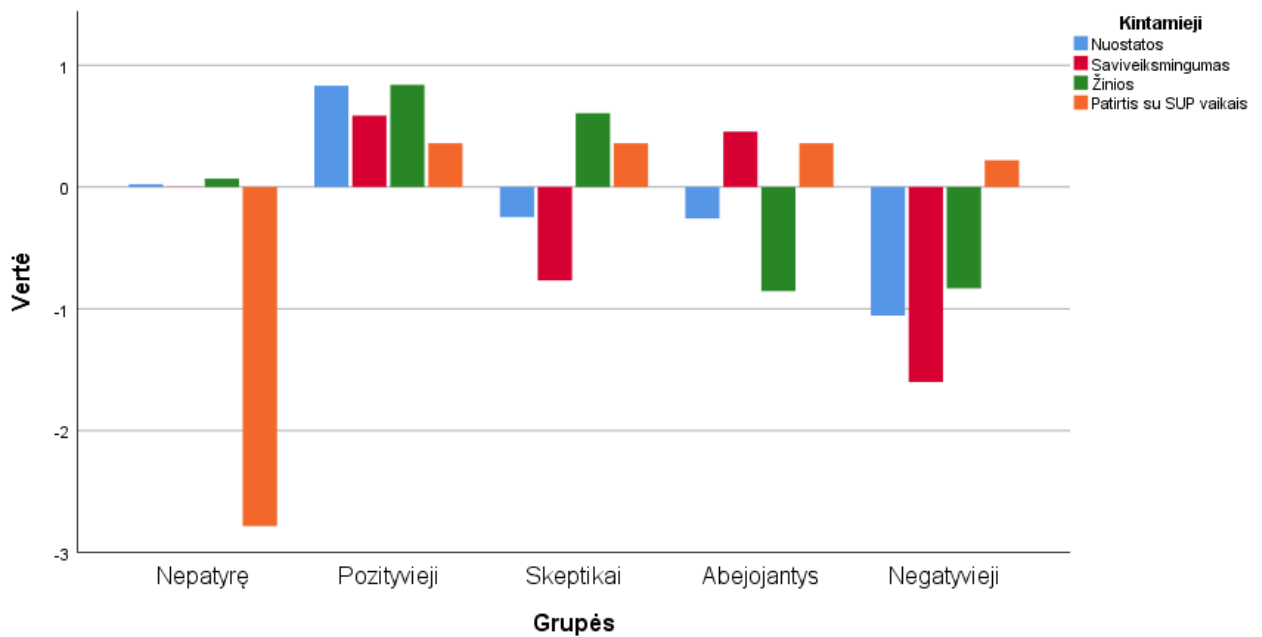
„Nepatyrę“ (N = 71) pagrindinis šios grupės požymis yra tai, jos į ją patekę respondentai neturi darbo su SUP vaikais patirties. Amžiaus vidurkis – 46 metai, 70 % turi aukštąjį išsilavinimą.

„Pozityvieji“ (N = 184) tai respondentų grupė, kuri pasižymi pozityviu požiūriu, saviveiksmingumu, turi ir žinių, ir patirties. Šios grupės respondentų amžiaus vidurkis yra 45 metai, aukštąjį išsilavinimą turi 82 % asmenų.

„Skeptikai“ (N = 120) kurie turėdami ir žinių ir patirties išlaiko neigiamą požiūrį į įtraukųjį ugdymą, turi žemą saviveiksmingumo jausmą. Amžiaus vidurkis – 47 metai, 81 % turi aukštąjį išsilavinimą.

„Abejojantys“ (N = 205) tai skaitlingiausia grupė. Į ją papuolet respondentai išsiskiria žinių, reikalingų darbui su SUP vaikais stoka. Turėdami gan aukštą saviveiksmingumą ir patirtį su SUP vaikais jie išlaiko labiau neigiamas nuostatas į įtraukųjį ugdymą. Amžiaus vidurkis – 47 metai, 81 % turi aukštąjį išsilavinimą.

„Negatyvieji“ (N = 68) grupė respondentų, kurie turi prastas žinias, nuostatas ir saviveiksmingumą. Amžiaus vidurkis grupėje – 49 metai, aukštąjį išsilavinimą turi 82 % respondentų.

3 pav. Tiriamųjų klasteriai pagal nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumą, žinias, reikalingas darbui su SUP, ir patirtį, reikalingą darbui su SUP

Suskirsčius tiriamuosius į grupes buvo vertinta, ar yra skirtumų tarp grupių psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo. Jokių statistiškai reikšmingų rezultatų nerasta. Rezultatai pateikti 21 lentelėje.

21 lentelė. Psichologinės gerovės ir profesinio perdegimo palyginimas tarp grupių

	Nepatyrę	Pozityvieji	Skeptikai	Abejojantys	Negatyvieji	F	df	p
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
PSO-5	58,55 (19,12)	58,95 (17,23)	55,46 (17,75)	60,28 (18,42)	59,97 (15,42)	1,508	4	0,198
Perdegimas	43,63 (14,14)	42,07 (14,55)	45,27 (16,65)	41,00 (15,88)	42,94 (14,17)	1,355	4	0,248

Taip pat buvo atliktas proporcijų palyginimas tarp gautų klasterių. Naudotas Chi kvadrato testas. Gautas rezultatas yra statistiškai reikšmingas, proporcijos tarp grupių skiriasi ($p < 0,001$; $df = 16$; $R^2 = 64,62$). Gauti rezultatai pateikti 18 lentelėje.

Nustatyta, kad ryškiausiai skiriasi „Laimingųjų“ ir „Nelaimingųjų“ proporcijos. „Laimingųjų“ didžiausią procentinę dalis tarp respondentų, kurie profesiniame klasterių skirstyme buvo įvardinti kaip „Pozityvieji“, o „Nelaimingųjų“ daugiausiai buvo tarp „Negatyviųjų“. „Neutralių“ respondentų procentinė dalis visose grupėse, sudarytose pagal psichologinės savijautos kriterijus buvo panaši ir ganėtinai aukšta, svyravo tarp 28 % ir 32 %. Panašus ir „Sergančių“ procentas grupėse. Duomenys yra pateikti 21 lentelėje.

21 lentelė. Proporcijų tarp klasterių palyginimas

		Neutralieji	Laimingieji	Sergantieji	Nelaimingieji	Pavargę	VISO
Nepatyrę	Tikrinė reikšmė	23	17	13	10	8	71
	Procentinė išraiška	32,4%	23,9%	18,3%	14,1%	11,3%	100,0%
Pozityvieji	Tikrinė reikšmė	56	63	36	10	19	184
	Procentinė išraiška	30,4%	34,2%	19,6%	5,4%	10,3%	100,0%
Skeptikai	Tikrinė reikšmė	33	12	32	19	24	120
	Procentinė išraiška	27,5%	10,0%	26,7%	15,8%	20,0%	100,0%
Abejojantys	Tikrinė reikšmė	63	32	44	33	33	205
	Procentinė išraiška	30,7%	15,6%	21,5%	16,1%	16,1%	100,0%
Negatyvieji	Tikrinė reikšmė	19	3	15	19	12	68
	Procentinė išraiška	27,9%	4,4%	22,1%	27,9%	17,6%	100,0%
VISO	Tikrinė reikšmė	194	127	140	91	96	648
	Procentinė išraiška	29,9%	19,6%	21,6%	14,0%	14,8%	100,0%

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame mokslo tiriamajame darbe buvo nagrinėjama ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta įtraukiojo ugdymo sistemos pokyčių kontekste. Buvo siekiama įvertinti pedagogų psichologinę savijautą, profesinį perdegimą, nuostatas dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumą, žinias, reikalingas darbui su SUP vaikais ir turimą patirtį. Taip pat buvo vertinama, kokie tarpusavio ryšiai sieja minėtus veiksnius. Atliekant analizę buvo vertinti amžiaus, lėtinių ligų ir darbo stažo ryšiai su psichologine gerove, nuostatomis, perdegimu ir saviveiksmingumu. Darbe be kita ko buvo siekiama nustatyti, kaip nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais, patirtis, stažas išsilavinimas bei saviveiksmingumas prognozuoja pedagogų psichologinę savijautą ir profesinį perdegimą. Nustačius, kad nuostatos leidžia prognozuoti profesinį perdegimą buvo vertinamas mediacinis efektas. Buvo atliktos ir aprašytos dvi klasterinės analizės, tyrimo dalyviai suskirstyti į grupes, pagal psichologinės gerovės kriterijus ir pagal su profesija susijusius kriterijus. Buvo lyginamos grupių proporcijos.

Tvarkant surinktus duomenis visų pirma buvo atlikta demografinių duomenų analizė, vertinta amžiaus, išsilavinimo, lėtinių ligų reikšmė. Statistiškai reikšmingas, tačiau silpnas, ryšys nustatytas tarp amžiaus ir psichologinės gerovės: didėjant amžiui gerėja psichologinė savijauta. Žinoma, rastas stiprus ryšys tarp amžiaus ir darbo stažo, kuris yra nesunkia paaiškinamas. Ne itin reikšmingas šio tyrimo imtyje pasirodė ir pedagogų išsilavinimas. Turintys aukštąjį išsilavinimą ir neturintys aukštojo išsilavinimo pedagogai nesiskiria psichologine savijauta, nei nuostatomis ar saviveiksmingumo įverčiais, tačiau yra skirtumas, kaip pedagogai vertina žinias, reikalingas darbui su SUP vaikais – aukštąjį išsilavinimą turintys pedagogai savo žinias vertina geriau.

4.1. Pedagogų psichologinės savijautos ir nuostatų dėl įtraukiojo ugdymo ryšiai

Įvertinus surinktus duomenis nustatyta, kad šio tyrimo imtyje pedagogų psichologinė gerovė yra susijusi su nuostatomis dėl įtraukiojo ugdymo, tačiau ryšys yra silpnas. Koreliacinis tyrimas ryšio priežastingumo nenurodo, visgi galima būtų kelti prielaidą, kad kuo geresnė yra pedagogų psichologinė savijauta, tuo geresnės yra jų nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo. Taip pat buvo įvertintas ryšys tarp nuostatų ir profesinio perdegimo. Literatūroje nurodoma, kad perdegimas yra svarbus profesinės gerovės veiksnys (Yildirim, 2015), taigi tikslinga buvo įvertinti, kokie yra rezultatai šio šiame tyrime. Duomenų analizė patvirtina, kad palankios nuostatos susiję su mažesniu perdegimu, o nepalankios nuostatos – su didesniu perdegimu. Ši atvirkštinė priklausomybė yra vidutinio stiprumo. Rezultatai patvirtina kitų tyrimų išvadas, kad per profesinį perdegimą yra apjungiami atskiri profesinės veiklos rodikliai (pvz. įsipareigojimas, įsitraukimas, turimų resursu vertinimas) ir bendra psichologinė savijauta (Hakanen,

Bakker & Schaufeli, 2006). Minėtame Hakanen ir kolegų (2006) tyrime yra patvirtintas medijuojantis profesinio perdegimo ryšys tarp skirtingų profesinių aplinkybių ir darbuotojo savijautos.

4.2. Pedagogų psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo ryšiai

Įvertinus, kaip yra susiję psichologinė savijauta ir profesinis perdegimas, šio tyrimo imtyje buvo rastas stiprus ryšys. Esant gerai psichologinei savijautai respondentų profesinis perdegimas yra žemas, o tuo tarpu aukštas profesinio perdegimo balas susijęs su prasta psichologine savijauta. Šis ryšys artimas Abromaitienės ir Stanišauskienės (2015) publikacijoje pateiktam pedagogų profesinio perdegimo, kuris įvardijamas kaip juntamas emocinis ir fizinis išsekimas, apibrėžimui. Rezultatai dar kartą patvirtina, kad profesinis perdegimas, atspindintis negatyviąją profesinės gerovės dimensiją, tai pat yra tampa susijęs ir su bendrąją pedagogų psichologine savijauta (Bukšnytė-Marmienė ir kt., 2023). Svarbu paminėti ir tai, kad buvo patvirtintas statistiškai reikšmingas vidutinio stiprumo ryšys tarp profesinio perdegimo ir nuostatų – rasta, kad kuo palankesnės nuostatos apie įtraukijį ugdymą, tuo mažesnis pedagogų profesinis perdegimas.

Šio tyrimo rezultatai yra panašūs į kitų autorių publikacijose pateikiamas išvadas. Nwoko su kolegomis (2023), atlikę sisteminę faktorių, lemiančių pedagogų profesinę gerovę metaanalizę pateikia išvadas, kad pedagogo profesija iš esmės yra labai įtempta ir emociškai varginanti, todėl gali sukelti perdegimą ir neigiamai paveikti mokytojų psichologinę savijautą. Tų pačių autorių publikacijoje tvirtinama, kad pedagogų psichologinės gerovės sistema yra multidimencinis darinys, kuriame persipina asmeninių savybių, socialinių kompetencijų, darbo aplinkos ir profesinių kompetencijų elementai (Nwoko, 2023).

Analizuojant gautus rezultatus norėta žvilgtelti į kitų profesinių grupių psichologinės savijautos tyrimus ir palyginti, ar universalūs yra veiksniai, nuo kurių priklauso psichologinė savijauta. Palyginimui pasirinkta Žiedelio (2020) disertacija, kurioje be kita ko yra analizuojama slaugytojų psichologinė savijauta. Medicinos darbuotojai, kaip ir pedagogai, yra priskiriami padidinto profesinio perdegimo rizikos grupei, tad palyginimas atrodo tinkamas. Pateikdamas išvadas autorius tvirtina, kad prasta slaugytojų savijauta labiausiai siejama su žemesne autonomija. Ir nors šiame pedagogų psichologinės savijautos tyrime pedagogų autonomija vertinama nebuvo, tačiau pats tyrimo kontekstas – pokyčiai įtraukiojo ugdymo reguliavime – siejasi su autonomijos praradimu. Kita Žiedelio (2020) išvada nurodo, kad „slaugytojų įsitraukimo į darbą ir psichologinės savijautos prielaidos, kaip ir tikėtini jų reikšmę paaiškinantys mechanizmai, yra nemaža dalimi persidengiantys ir kad įsitraukimo į darbą skatinimas negali būti prasmingai atsietas nuo rūpinimosi darbo žalos psichologinei savijautai mažinimu“ (Žiedelis, 2020). Panašūs rezultatai gauti ir šiame tyrime – rastas

ryšys tarp neigiamos ir teigiamos profesinės gerovės dimensijų. Žiedelio (2020) išvadose taip yra minima nuostatų reikšmė profesinėje veikloje, ir rezultatai leidžia vesti prales su šiuo tyrimu – jame taip pat rastas nuostatų ryšys su psichologine pedagogų savijauta ir kai kuriais profesinės veiklos aspektais. Taigi trumpa apžvalga atskleidžia, kad skirtingų profesijų atstovų psichologinė savijauta galimai pasižymi bendrais ją sudarančiais komponentais ir nepaisant profesinės veiklos savitumų turi bendrų bruožų.

4.3. Pedagogų psichologinės savijautos ir patirties dirbant su SUP vaikai ryšiai

Buvo palyginta, kaip skiriasi pedagogų, turinčių ir neturinčių darbo su SUP vaikais, psichologinė savijauta. Nepavyko nustatyti jokių statistiškai reikšmingų skirtumų – tokios patirties turintys ir neturintys pedagogai jaučiasi panašiai. Patirtis su SUP ugdytiniais taip pat nediferencijuoja pedagogų saviveiksmingumo. Tačiau rasta, kad minėta patirtis susijusi su profesiniu perdegimu – pedagogai, kurie yra dirbę su specialiųjų poreikių turinčiais ugdytiniais, jaučia didesnę profesinę perdegimą. Taip pat rastas skirtumas vertinant darbui su SUP vaikais reikalingas žinias – patirties turintys pedagogai savo žinias vertina geriau. Tie pedagogai, kurie yra dirbę su specialiųjų ugdymo poreikių turinčiais mokiniais, pasižymi labiau palankiomis nuostatomis dėl įtraukiojo ugdymo. Šie rezultatai prieštarauja De Boer, Pijl, ir Minnaert (2011) tyrimo išvadai, kuri teigia, kad mažiau pedagoginio darbo patirties turintys mokytojai įtraukijį ugdymą vertina palankiau. Tuo tarp kitų tyrimų rezultatai teigiantys, jog darbas su SUP poreikių turinčiais vaikais didina profesinio perdegimo riziką (Candeias et al, 2021) šiuo tyrimu taip pat buvo patvirtintas. Žinoma, tai neleidžia teigti, kad būtent patirtis su SUP ugdytiniais yra vienintelė ar esminė profesinio perdegimo bei palankesnių nuostatų priežastis. Ir visgi šie rezultatai atitinka teorinius teiginius, apie elgesio ir nuostatų ryšį (Olson & Stone, 2014) bei aplinkos, elgesio ir asmenybės ryšį (Bandura, 2009). Pedagogai dirbantys su sunkumų turinčiais vaikais mato tame prasmę, bet tuo pačiu jie jaučiasi labiau pervargę nuo darbo.

4.4. Pedagogų psichologinės savijautos ir saviveiksmingumo ryšiai

Įvertinus saviveiksmingumo ir psichologinės savijautos ryšius pavyko rasti silpną, statistiškai reikšmingą sąsają. Tokie rezultatai skiriasi nuo kituose tyrimuose gaunamų rezultatų, kurie patvirtina tvirtus saviveiksmingumo ir psichologinės savijautos ryšius (Cansoy et al., 2020; Lipińska-Grobelny & Narska2021). Taip pat buvo analizuojama, kokia yra profesinių žinių, reikalingų darbui su SUP vaikais, reikšmė psichologinei savijautai. Pedagogų buvo prašoma įvertinti savo žinias, reikalingas darbui su SUP vaikais. Tai buvo subjektyvus vertinimas, objektyviai žinios nebuvo matuojamos. Gauti rezultatai patvirtina literatūroje rastus teiginius, kad profesinei veiklai reikalingos žinios yra

susiję su psichologine gerove ir pasitenkinimu darbu (Pillay at al., 2005). Būtina paminėti, kad šio tyrimo imtyje gauti ryšiai yra labai silpni ir visgi jie yra. Taip pat rastas ryšys tarp žinių ir nuostatų – kuo daugiau žinių, tuo palankesnės nuostatos. Ir šis ryšys yra silpnas. Įdomu yra tai, kad šiame tyrime nepavyko rasti stipraus ryšio tarp saviveiksmingumo ir subjektyvaus žinių, reikalingų darbui su SUP vaikais, vertinimo. Aiškinant tokius rezultatus galima kelti hipotezę, kad atsakant į anketos klausimus saviveiksmingumas buvo įvertintas kaip konstruktas, kuris labiau atitinka bruožo charakteristikas, asmenines pedagogo savybes, o žinios buvo suprastos kaip subjektyvus akademinų ir praktinių gebėjimų įvertinimas.

4.5. Prognostiniai veiksniai

Planuojant tyrimą buvo siekiama įvertinti, kaip saviveiksmingumas, nuostatos apie įtraukįjį ugdymą, žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais, stažas, išsilavinimas, saviveiksmingumas ir darbo patirtis su SUP ugdytiniais prognozuoja pedagogų psichologinę savijautą. Išanalizavus duomenis gauta, kad prognostinę reikšmę turi visi nagrinėti veiksniai. Išrangavus juos pagal reikšmingumą buvo rasta, kad geriausiai psichologinę gerovę prognozuoja nuostatos, tačiau jų prognostinė vertė gan žema ir paaiškina tik labai 7 procentus duomenų sklaidos. Pagal reikšmingumą sekantys veiksniai, galintys padėti nuspėti psichologinę pedagogų savijautą yra saviveiksmingumas, stažas, žinios, patirtis su SUP vaikais ir išsilavinimas. Sudėjus visus veiksnius kartu, jie paaiškina mažiau nei 15 procentų duomenų sklaidos. Norisi atkreipti dėmesį į modelyje buvo nustatyta žinių, reikalingų darbui su SUP vaikai reikšmę – mažiau žinių nurodo tikimybę, kad pedagogo psichologinė savijauta bus geresnė.

Taip pat analizuota, kas galėtų padėti nuspėti profesinį perdegimą. Pasirinkus tuos pačius prognostinius kriterijus, kurie buvo naudoti vertinant psichologinę gerovę ir papildžius juos lėtinių ligų buvimo ar nebuvo kriterijumi gauta, kad stažas ir išsilavinimas negali padėti nuspėti pedagogų profesinio perdegimo. Tuo tarpu likę veiksniai – nuostatos, saviveiksmingumas, patirtis, žinios ir lėtinės ligos turėjimas arba neturėjimas – leidžia nuspėti profesinį perdegimą ir paaiškina nemažą dalį duomenų sklaidos – beveik 25 procentus. Svarbiausias veiksnys prognozuojant profesinį perdegimą yra nuostatos: nepalankios nuostatos prognozuoja didesnę profesinį perdegimą. Kiti veiksniai pagal svarbumą yra saviveiksmingumas, patirtis, žinios ir lėtinės ligos faktorius.

Nustačius, kad šio tyrimo imtyje nuostatos leidžia nuspėti profesinį perdegimą, taip pat buvo vertinama kokios reikšmės šiam ryšiui gali turėti saviveiksmingumas. Pasak Friedman (2003), suvokiamas saviveiksmingumo jausmas yra susijęs perdegimu: kuo mažesnis saviveiksmingumo jausmas, tuo didesnis suvokiamas perdegimas. Kadangi šio tyrimo imtyje rasta, kad geriausiai perdegimą prognozuoja nuostatos, norėta įvertinti kokią įtaką saviveiksmingumas turi šiam ryšiui.

Įvertinus mediacijos efektą buvo rasta, kad jis yra reikšmingas, tačiau ganėtinai silpnas. Nustatyta dalinė mediacija reiškia, kad geriausiai perdegimą visgi nuspėja nuostatos.

Prognostinę analizę atlikti buvo tikslinga ne tik bendroje pedagogų imtyje, bet ir atskirai analizuojant duomenis tų pedagogų kurie turi darbo su SUP ugdytiniais patirties, ir tų, kurie tokios patirties neturi. Įvertinus atskirų grupių duomenis gauti rezultatai beveik nesiskyrė nuo bendrosios imties. Tai yra ir darbo su SUP vaikai turinčių ir neturinčių pedagogų psichologinę savijautą ir profesinį perdegimą prognozuoja panašūs veiksniai, paaiškina labai panašią dalį duomenų. Skirtumas rastas darbo su SUP vaikais neturinčių pedagogų imtyje: psichologinės savijautos prognostinis modelis nebuvo reikšmingas. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad didžiausią duomenų dalį paaiškinti pavyko prognozuojant darbo su SUP vaikais neturinčių pedagogų profesinį perdegimą – nuostatos ir saviveiksmingumas paaiškina 27 procentus duomenų sklaidos. Visi kiti vertinti veiksniai nebuvo reikšmingi.

4.6. Tiriamųjų skirstymas grupėmis

Šiame tyrime buvo siekiama aiškintis, kokias tiriamųjų grupes galima išskirti remiantis kriterijais, susijusiais su tiriamųjų psichologine savijauta, bei kriterijais, susijusiais su profesine veikla. Taigi atliktos dvi atskiros klasterinės analizės ir tiriamieji buvo suskirstyti į 5 grupes pagal savijautos kriterijus ir 5 grupes pagal profesinės veiklos kriterijus. Pagal savijautos kriterijų skaitlingiausia buvo grupė, kurią sudarė „Neutralieji“ respondentai. Į šią grupę pateko tie tiriamieji, kurie nepasižymėjo išskirtinėmis savijautos savybėmis – jie nenurodė nei itin geros, nei itin prastos savijautos. Grupuojant pagal su profesija susijusius kriterijus buvo daugiausia respondentų priskirta „Abejojančiųjų“ grupei. Pasižymėdami gan aukštu saviveiksmingumu, bei patirtimi, reikalinga dirbant su SUP vaikais, šie pedagogai jaučia darbui reikalingų žinių stoką ir išlaiko neigiamas nuostatas, įtraukiojo ugdymo klausimu. Šie rezultatai yra labai panašūs į Valicko ir Pilkauskaitės-Valickienės (2014) publikacijoje pateiktus rezultatus, kuomet subjektyvi psichologinė gerovė buvo aukštesnė savo kompetenciją teigiamai vertinančių pedagogų klasteriuose ir žemesnė tarp pedagogų, stokojančių darbui reikalingų kompetencijų.

Atlikus grupių proporcijų palyginimą buvo nustatyta, kad pedagogai, kurių psichologinė savijauta buvo geriausia, tarp kitų grupių išsiskyrė savo pozityviu profesinės veiklos vertinimu. Tuo tarpu „Nelaimingųjų“ grupėje buvo santykinai daugiausia „Negatyviųjų“. Tai atitinka publikuojamus tyrimų rezultatus apie asmens savybių bei savijautos ir požiūrio į įtraukijį ugdymą ryšį (Bohdick et al., 2022). Iš esmės buvo patvirtina, kad profesinė asmens psichologinė gerovė yra tampriai susijusi su bendrąja psichologine gerove ir atitinka tyrimų, teigiančių, kad kuo geriau sekasi patirti sėkmę

savo profesinėje veikloje, tuo didesnės bendrosios gerovės gyvenime galime tikėtis, rezultatus (Oliveira-Silva & Porto, 2021).

Atliekant tyrimą buvo keliami hipotezė, kad Lietuvos ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuostatos įtraukiojo ugdymo atžvilgiu yra susijusios su psichologine savijauta ir ją prognozuoja. Šią hipotezę iš dalies pavyko patvirtinti. Ryšys, kuris sieja nuostatas su psichologine savijauta yra silpnas ir jo prognostinė vertė yra nedidelė. Tačiau labai svarbu yra tai, kad buvo rastas stiprus ryšys tarp psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo. Taip pat buvo rasta, kas leidžia nuspėti profesinį perdegimą, atitinkamai keliant prielaidas kaip jį galima mažinti.

4.7. Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų kryptys

Atliekant tyrimą pavyko surinkti didelį kiekį duomenų tačiau jie visi yra paremti savistata ir yra galimas socialinio pageidaujamosios efektas. Tai yra koreliacinis skerspjūvio tyrimas ir jis neleidžia analizuoti priežastinių ryšių tarp analizuojamų konstruktyvų. Be to buvo naudotos skalės, kurioms trūksta validacijos ir kurių psichometrinės charakteristikos lietuviškai imčiai nėra patvirtintos. Nepaisant abejotino vienos skalės duomenų pasiskirstymo buvo naudojami parametrinės statistikos metodai.

Galimos tolimesnės tyrimų kryptys yra tikrai labai plačios. Tęsiant tyrinėjimus norėtusi suprasti, koks yra ryšys tarp žinių ir saviveiksmingumo. Rezultatai parodė, kad šio mokslo tiriamojo darbo imtyje šie reiškiniai nėra susiję, tačiau abu reikšmingi vertinant psichologinės savijautos ir profesinio perdegimo tikimybę. Be to rezultatai rodo, kad geresnės psichologinės savijautos tikimybę didina aukštesnis saviveiksmingumas, ir mažesnis savo žinių vertinimas, kas rodo priešingą poveikio kryptį. Taip pat naudinga būtų suprasti, kaip pedagogai formuoja savo nuostatas, susijusias su įtrauktuuoju ugdymu. Nustačius, kad nuostatos yra susijusios su psichologine gerove ir tiesiogiai, ir per profesinį perdegimą tikrai naudinga būtų suprasti, kaip yra formuojamos turimos nuostatos. Dar viena galima tyrimų kryptis – profesinį perdegimą didinančių bei mažinančių veiksnių analizė ir tyrimai, kas apskritai geriausiai paaiškintų pedagogų, dirbančių su SUP ugdytiniais profesinį perdegimą. Tyrimo rezultatai patvirtina kitose publikacijose pateikiamas išvadas, apie profesinio perdegimo ir psichologinės asmens savijautos ryšį. Taigi būtų aktualu įvertinti, kokie resursai dabartinėmis sąlygomis galėtų padėti pedagogams išvengti profesinio perdegimo. Tarkim, koks būtų nuostatų keitimo efektas: ar keičiant nuostatas keistųsi profesinis pedagogų perdegimas?

4.8. Praktinės rekomendacijos

Šio tyrimo rezultatai yra paremti gan didele intimi, taigi, žinios apie tai, kas lemia ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinę savijautą įtraukiojo ugdymo pokyčių kontekste, gali būti panaudotos siekiant palankaus poveikio. Gauti rezultatai leidžia teigti, kad psichologinė pedagogų savijauta yra tamptai susijusi su profesiniu perdegimu. Norinti prisidėti prie ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinės gerovės didinimo reikalinga profesinio perdegimo profilaktika. Tyrimas atskleidė, kad pedagogai, kurie dirba su specialiujų ugdymo poreikių turinčiais vaikais, jaučia didesnę profesinę perdegimą, labiau pavargsta, išsekvoja psichologinio atsparumo rezervus. Svarbu būtų pasirūpinti šį neigiamą poveikį lemiančių veiksnių neutralizavimu: suteikti reikalingą pagalbą ir priemones, sudaryti daugiau galimybių pailsėti, suteikti psichologinę paramą. Su SUP ugdytiniais dirbantys pedagogai atskleidžia palankias nuostatas dėl įtraukties principų švietimo sistemoje, tačiau jų profesinis perdegimas kelia rūpestį.

Svarbus yra pedagogo saviveiksmingumas – įsitikinimai dėl savo pačių gebėjimų organizuoti ir atlikti užduotis prisideda prie psichologinės gerovės. Taigi, svarbus yra ne tik faktinių žinių apie įtraukų ugdymą teikimas, bet ir pedagogo pasitikėjimo savo paties galimybėmis įtvirtinimas. Organizuojant paskaitas ar seminarus pedagogams reikėtų atsižvelgti į šią rekomendaciją ir daugiau dėmesio skirti ne tik profesinio tobulėjimo kryptims, bet ir asmeniniam augimui.

Tyrimas atskleidė, kad yra didelė dalis pedagogų, kurie tiek asmeninės savijautos, tiek profesinėje srityse jaučiasi neutraliai – jie nėra pavargę ar sergantys, nėra tvirti dėl savo nuostatų, žinių ir gebėjimų. Šie pedagogai sudaro didžiausias grupes tiek asmeninės, tiek profesinės savijautos skirstymuose. Neutralioji dalis pedagogų galėtų tapti tiksline pokyčio grupe: taikant tinkamas intervencijas, formuojant saviveiksmingumą ir nuostatas būtų galima tikėtis palankaus psichologinės savijautos pokyčio tarp ikimokyklinio ugdymo pedagogų.

IŠVADOS

1. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta ir profesinis perdegimas yra susiję su jų nuostatomis apie įtraukijį ugdymą. Geresnė psichologinė savijauta ir mažesnis profesinis perdegimas yra susiję su palankesnėmis nuostatomis dėl įtraukiojo ugdymo. Be to, ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta yra susijusi su profesiniu perdegimu – didesnis profesinis perdegimas susijęs su prastesne psichologine savijauta.
2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinė savijauta taip pat yra susijusi su saviveiksmingumu, žiniomis, reikalingomis darbui su SUP vaikais, amžiumi ir darbo stažu – didesnis amžius ir stažas susiję su geresne psichologine savijauta. Didesnis profesinis perdegimas yra susijęs su žemesniu saviveiksmingumu ir prastesnėmis žiniomis, reikalingomis darbui su SUP vaikais.
3. Darbo su SUP ugdytiniais patirtį turinčių pedagogų psichologinė savijauta ir saviveiksmingumas nesiskiria nuo pedagogų, kurie tokios patirties neturi. Darbo su SUP ugdytiniais turintys pedagogai pasižymi palankesnėmis nuostatomis dėl įtraukiojo ugdymo, turi daugiau šiam darbui reikalingų žinių, tačiau jie pasižymi ir didesniu profesiniu perdegimu.
4. Palankesnės nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumas, darbo stažas ir žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais prognozuoja psichologinę pedagogų gerovę, tačiau prognostinė vertė yra nedidelė. Palankesnės nuostatos dėl įtraukiojo ugdymo, saviveiksmingumas, patirtis dirbant su SUP ugdytiniais ir žinios, reikalingos darbui su SUP vaikais leidžia nuspėti profesinį perdegimą ir paaiškina nemažą duomenų sklaidos dalį.
5. Pedagogai, kurie pasižymi geresne savijauta taip pat palankiau vertiną savo profesinę veiklą, o tie pedagogai, kurių savijauta yra prastesnė, profesinėje sferoje turi gan negatyvų nusiteikimą.

LITERATŪRA

1. Abromaitienė, L., & Stanišauskienė, V. (2014). Profesinis perdegimas karjeros raidos kontekste: ikimokyklinio ugdymo pedagogų atvejis. *Andragogika*, (1), 10-26.
2. Aelterman, A., Engels, N., Van Petegem, K., & Pierre Verhaeghe, J. (2007). The well-being of teachers in Flanders: the importance of a supportive school culture. *Educational studies*, 33(3), 285-297.
3. Ajzen, I., Fishbein, M., Lohmann, S., & Albarracín, D. (2018). The influence of attitudes on behavior. *The handbook of attitudes, volume 1: Basic principles*, 197-255.
4. Antoniou, A. S., Ploumpi, A., & Ntalla, M. (2013). Occupational stress and professional burnout in teachers of primary and secondary education: The role of coping strategies. *Psychology*, 4(03), 349.
5. Augienė, D., Bobrova, L. & Butvilas, T. (2005). Mokytojo bendravimo kompetencija penktokų adaptacijos mokykloje kontekste. *Mokytoju ugdymas. 2005. Nr. 4*, 24-29.
6. Bagdonas A, Rimkutė E. (2013). Anglų-lietuvių kalbų psichologijos žodynas. Vilnius : Vilniaus universitetas.
7. Bakanas, G., Cibulskaitė, U., Dukynaitė, R., Jankauskienė, A., Kantautienė, L., Kazakauskienė, V., ... & Zaveckienė, B. (2023). Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose, 2022. Įtraukusis ugdymas.
8. Bandura, A. (2009). Social cognitive theory of mass communication. In *Media effects* (pp. 110-140). Routledge.
9. Bandura, A. (2012). On the functional properties of perceived self-efficacy revisited. *Journal of management*, 38(1), 9-44.
10. Baranauskienė, I., & Saveikienė, D. (2018, May). Pursuit of inclusive education: inclusion of teachers in inclusive education. In *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 2, pp. 39-53).
11. Bentea, C. C. (2017). Teacher self-efficacy, teacher burnout and psychological well-being. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*.
12. Berger, J. L., & D'Ascoli, Y. (2012). Becoming a VET teacher as a second career: Investigating the determinants of career choice and their relation to perceptions about prior occupation. *AsiaPacific Journal of Teacher Education*, 40(3), 317–341.
13. Bohndick, C., Ehrhardt-Madapathi, N., Weis, S., Lischetzke, T., & Schmitt, M. (2022). Pre-service teachers' attitudes towards inclusion and their relationships to personality traits and learning opportunities. *European Journal of Special Needs Education*, 37(1), 146-155.

14. Bukšnytė-Marmienė, L., Brandišauskienė, A., Česnavičienė, J., & Daugirdienė, A. (2023). Mokyklos kaip organizacijos funkcionavimo ir mokytojų profesinės gerovės reikšmė jų įsipareigojimui organizacijai. *Psichologija*, 68, 8-23.
15. Butt, R., & Retallick, J. (2002). Professional well-being and learning: A study of administrator-teacher workplace relationships. *The Journal of Educational Enquiry*, 3(1).
16. Candeias, A., Galindo, E., Calisto, I., Borralho, L., & Reschke, K. (2021). Stress and burnout in teaching. Study in an inclusive school workplace. *Health Psychology Report*, 9(1), 63-75.
17. Cansoy, R., Parlar, H., & TURKOGLU, M. E. (2020). A Predictor of Teachers' Psychological Well-Being: Teacher Self-Efficacy. *International Online Journal of Educational Sciences*, 12(4).
18. Conversano, C. (2019). Common psychological factors in chronic diseases. *Frontiers in psychology*, 10, 505703.
19. De Boer, A., Pijl, S. J., & Minnaert, A. (2011). Regular primary schoolteachers' attitudes towards inclusive education: A review of the literature. *International journal of inclusive education*, 15(3), 331-353.
20. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2012). Self-determination theory. *Handbook of theories of social psychology*, 1(20), 416-436.
21. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of happiness studies*, 9, 1-11.
22. Didžiokienė, A., & Žemaitienė, N. (2005). Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savijauta. *Medicina*, (41), 1.
23. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological bulletin*, 95(3), 542.
24. Diener, E., Lucas, R. E., & Oishi, S. (2002). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. *Handbook of positive psychology*, 2, 63-73.
25. Downer, J., Sabol, T.J. & Hamre, B. (2010). Teacher–Child Interactions in the Classroom: Toward a Theory of Within and Cross-Domain Links to Children's Developmental Outcomes. *Early education and development*, 21(5) 699–723.
26. Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Harcourt brace Jovanovich college publishers.
27. Ebersold, S., Rahm, T., & Heise, E. (2019). Autonomy support and well-being in teachers: differential mediations through basic psychological need satisfaction and frustration. *Social Psychology of Education*, 22, 921-942.
28. Finney S. J., DiStefano C. (2006). Non-normal and Categorical Data in Structural Equation Modeling. In Hancock G. R., Mueller R. O. (Eds.), *Structural Equation Modeling: A Second Course* (pp. 269–314). Greenwich: IAP.

29. Friedman, I. A. (2003). Self-efficacy and burnout in teaching: The importance of interpersonal-relations efficacy. *Social psychology of education*, 6(3), 191-215
30. Galkienė, A. (2017). Kritinė įtraukiojo ugdymo aktualizacija: Lietuvos mokytojų ir ugdymo nesėkmę patyrusių mokinių tėvų patirtis. *D. Jakavonyte-Staškuviene ir E. Sakadolskis (Red.) Mokslu grįsto švietimo link*, 528-563.
31. Galkienė A., Monkevičienė O. (2023). Ugdymo prieigų teorinis aktualizavimas: tradicinis ir įtraukusis ugdymas, taikant universalus dizaino mokymuisi prieigą. Iš Galkienė A., Monkevičienė O. (Sud.) *Sėkmingas įtraukusis ugdymas* (p. 71-83) (Mokslo studija). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas
32. Gegenfurtner, A., Könings, K. D., Kosmajac, N., & Gebhardt, M. (2016). Voluntary or mandatory training participation as a moderator in the relationship between goal orientations and transfer of training. *International Journal of Training and Development*, 20(4), 290-301.
33. Hakanen, J. J., Bakker, A. B., & Schaufeli, W. B. (2006). Burnout and work engagement among teachers. *Journal of school psychology*, 43(6), 495-513.
34. Hascher, T., & Waber, J. (2021). Teacher well-being: A systematic review of the research literature from the year 2000–2019. *Educational Research Review*, 34, 100411.
35. Yildirim, K. (2015). Testing the main determinants of teachers' professional well-being by using a mixed method. *Teacher Development*, 19(1), 59-78.
36. Yu, S., Levesque-Bristol, C., & Maeda, Y. (2018). General need for autonomy and subjective well-being: A meta-analysis of studies in the US and East Asia. *Journal of Happiness Studies*, 19, 1863-1882.
37. Juodkūnė, I. (2015). Pedagogų asmenybės bruožų įtaka savideterminacijai. *Pedagogika*, 117(1), 46-63.
38. Kairys, A., Liniauskaitė, A., Bagdonas, A., & Pakalniškienė, V. (2013). Lietuvos gyventojų reprezentatyvios imties psichologinės gerovės struktūra. *Psichologija*, 48, 7-19.
39. Kaliauskaitė, J. (2015). Išgyventi restruktūrizavimą: psichosocialiniai darbo veiksniai ir slaugytojų psichologinė savijauta (daktaro disertacija). Vilnius: Vilniaus universitetas.
40. Katinaitė, R., & Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2021). Tėvų reakcijos į savo LGB (lesbiečių, gėjų, biseksualių) vaikų seksualinę orientaciją ryšys su jaunuolių psichologinės gerovės aspektais. *Visuomenės sveikata= Public health. Vilnius: Higienos institutas, 2021, nr. 1 (92)*.
41. Kazlauskas, E., & Želvienė, P. (2013). Psichologinės gerovės sąsajos su patirtais stresoriais, subjektyviai vertinama sveikata ir sociodemografiniais veiksniais. *Visuomenės sveikata*, 4(63), 96-103.
42. King, L. A., Hicks, J. A., Krull, J. L., & Del Gaiso, A. K. (2006). Positive affect and the experience of meaning in life. *Journal of personality and social psychology*, 90(1), 179.

43. Kotaman, H., & Evran, D. (2023). Impact of teachers' emotional intelligence, psychological well-being, efficacy on young children's emotional and academic school readiness. *International Journal of Quality in Education*, 8, 92-128.
44. Kristensen, T. S., Borritz, M., Villadsen, E., & Christensen, K. B. (1999). Copenhagen burnout inventory. *Work & Stress*.
45. Lauermann, F., & ten Hagen, I. (2021). Do teachers' perceived teaching competence and self-efficacy affect students' academic outcomes? A closer look at student-reported classroom processes and outcomes. *Educational psychologist*, 56(4), 265-282.
46. Lazarides, R., & Warner, L. M. (2020). Teacher self-efficacy. In *Oxford research encyclopedia of education*.
47. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. Lietuvos respublikos švietimo įstatymo nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 451 straipsniu įstatymas: 2020 m. birželio 30 d. Nr. XIII-3268. Interaktyvus. Prieiga per: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a396c630c07711eaae0db016672cba9c> [žiūrėta 2024-03-21].
48. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo: 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317. Interaktyvus. Prieiga per: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.404013> [žiūrėta 2024-03-21].
49. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Prieiga per: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105> [žiūrėta 2024-03-29].
50. Lipińska-Grobelny, A., & Narska, M. (2021). Self-efficacy and psychological well-being of teachers. *E-mentor*, (3 (90)), 4-10.
51. LISAUSKIENĖ, D. (2018). Įtraukusis ugdymas nuo ikimokyklinio ugdymo iki aukštosios mokyklos. Tęstinumo poreikis. *Pedagogika*, 132(4), 241-253.
52. MERKYS, G., & BUBELIENĖ, D. (2013). Profesinio perdegimo įveika ir hobis: mokytojų apklausos duomenys. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 31, 110-125.
53. MYERS D.G. (2008). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika
54. Narayanan, M., Ordynans, J. G., Wang, A., McCluskey, M. S., Elivert, N., Shields, A. L., & Ferrell, A. C. (2023). Putting the self in self-efficacy: Personal factors in the development of early teacher self-efficacy. *Education and Urban Society*, 55(2), 175-200.
55. NASVYTIENĖ, D., & BALČAITYTĖ, I. (2009). Mokytojų, ugdančių elgesio ir emocinių problemų turinčius vaikus, patyrimo analizė. *Pedagogika*, 96, 22-27.

56. Navaitienė, J., & Danilovienė, V. (2017). Mokytojų perdegimas darbe ir perfekcionizmas. *Ugdymo psichologija*, (28), 38-55.
57. Nwoko, J. C., Emeto, T. I., Malau-Aduli, A. E., & Malau-Aduli, B. S. (2023). A systematic review of the factors that influence teachers' occupational wellbeing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(12), 6070.
58. O'Keefe, D. J. (2013). The elaboration likelihood model. *The SAGE handbook of persuasion: Developments in theory and practice*, 137-149.
59. Oliveira-Silva, L. C., & Porto, J. B. (2021). Subjective well-being and flourishing at work: The impact of professional fulfilment. *RAM. Revista de Administração Mackenzie*, 22, eRAMG210117
60. Pacevičius, J. (2006). Profesinis perdegimas kaip organizacinės elgsenos problema. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (2), 125-129.
61. Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). *The elaboration likelihood model of persuasion* (pp. 1-24). Springer New York.
62. Pillay, H., Goddard, R., & Wilss, L. (2005). Well-being, burnout and competence: implications for teachers. *Australian journal of teacher education*, 30(2), 21-31.
63. Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology*, 57(6), 1069.
64. Ruškus, J. (2020). Klausimai ir iššūkiai dėl negalią turinčių vaikų teisės mokytis įtraukiojo ugdymo sąlygomis Lietuvoje. *Specialusis ugdymas*, 1(41), 10-52.
65. Saloviita, T. (2020). Attitudes of teachers towards inclusive education in Finland. *Scandinavian journal of educational research*, 64(2), 270-282.
66. Selvi, K. (2010). Teachers' competencies.
67. Shu, K. (2022). Teachers' Commitment and self-efficacy as predictors of work engagement and well-being. *Frontiers in Psychology*, 13, 850204.
68. Stajkovic, A. D., & Luthans, F. (1998). Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological bulletin*, 124(2), 240.
69. Sutherland K., Oswald D. The Relationship Between teacher and Student Behavior in Classrooms for Students with Emotional and Behavioral Disorders: Transactional Processes. *Journal of Child & Family Studies*, March 2005, vol. 14, Issue 1, p. 1–14
70. TALIS 2018 ataskaita [žiūrėta 2024-02-28] Prieiga per internetą: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/talis-2018-lietuvosataskaita.pdf

71. Topp, C. W., Østergaard, S. D., Søndergaard, S., & Bech, P. (2015). The WHO-5 Well-Being Index: a systematic review of the literature. *Psychotherapy and psychosomatics*, 84(3), 167-176.
72. Tschannen-Moran, M., Hoy, A. W., & Hoy, W. K. (1998). Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of Educational Research*, 68 (2), 202–248
73. Valickas, A., & Pilkauskaite-Valickiene, R. (2014). The role of career competencies on subjective well-being. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2736-2740.
74. Weissenfels, M., Benick, M., & Perels, F. (2021). Can teacher self-efficacy act as a buffer against burnout in inclusive classrooms? *International Journal of Educational Research*, 109, 101794.
75. Wray, E., Sharma, U., & Subban, P. (2022). Factors influencing teacher self-efficacy for inclusive education: A systematic literature review. *Teaching and Teacher Education*, 117, 103800.
76. Zanna, D. A. M. P., Johnson, B., & Kumkale, G. (2005). Attitudes: Introduction and scope. *The handbook of attitudes*, 2, 3-20.
77. Žiedelis, A., & Pajarskienė, B. (2017). Slaugytojų profesinio perdegimo prevencija sveikatos priežiūros įstaigose. *Vilnius: Higienos institutas*.
78. Žukauskaitė, I., Bagdžiūnienė, D., & Balsienė, R. R. (2019). Darbuotojų profesinio saviveiksmingumo, struktūrinio įgalinimo ir įsitraukimo į darbą sąsajos. *Psichologija*, 59, 37-52.
79. Švietimo įstatymo nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 45¹ straipsniu įstatymas.

PRIEDAI

1 priedas. Anketa

Gerbiamas (-a) tyrimo dalyvi (-e),

Esu Milda Novickė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto, Sveikatos psichologijos II kurso magistrantė. Šiuo metu atlieku tyrimą, kurio metu surinkti duomenys bus panaudotas mano magistro darbui. Tyrimu siekiu analizuoti ikimokyklinio ugdymo pedagogų psichologinę savijautą įtraukiojo ugdymo kontekste.

Kviečiu užpildyti anketą, kurioje rasite kelis klausimynus susijusius su nagrinėjama tema ir taip prisidėti prie mano tyrimo. Dalyvavimas tyrime yra anonimiškas, gauti duomenys bus analizuojami tik apibendrinus visų dalyvių atsakymus ir bus naudojami tik mokymosi tikslais, rengiant baigiamąjį magistro darbą. Jūsų dalyvavimas yra savanoriškas, todėl bet kada galite nutraukti anketos pildymą.

Tyrimo anketos pildymas užtruks iki 10 min. Pildydamas (-a) anketą, Jūs sutinkate dalyvauti tyrime.

Jeigu pildant anketą Jums kils klausimų, su manimi galite susisiekti elektroniniu paštu: milda.novicke@fsf.stud.vu.lt

Dėkoju už Jūsų skirtą laiką!

Jūsų lytis:	☐ Moteris	☐ Vyras	☐ Nenoriu atsakyti			
Jūsų amžius (įrašyti):						
Jūsų išsilavinimas:	☐ Vidurinis	☐ Aukštesnysis	☐ Aukštasis			
Koks yra Jūsų ikimokyklinio ir/ar priešmokyklinio pedagogo stažas?	☐ 0-5 metai	☐ 6-10 metų	☐ 11-20 metų	☐ Daugiau nei 20 m.		
Ar turite darbo patirties su ugdytiniais, kuriems buvo nustatyti SUP	☐ Taip	☐ Ne				
Ar manote, kad turite pakankamai žinių apie darbą su SUP ugdytiniais	☐ Pakankamai	☐ Labiau pakankamai	☐ Labiau nepakankamai	☐ Nepakankamai		
Ar turite lėtinių ligų?	☐ Taip	☐ Ne				
Įvertinkite savo bendrą savijautą per pastarąsias 2 savaites skalėje nuo 1 iki 7, kai 1 reiškia, kad Jūsų bendra savijauta buvo labai bloga, o 7 reiškia, kad Jūsų bendra savijauta buvo labai gera:						
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7

2 priedas. Leidimas naudoti instrumentą STATIC

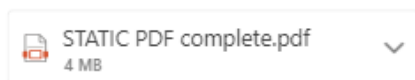

Keith Cochran <kcochran1976@yahoo.com>

To: Milda Novicke

Fri 10/11/2023 21:46

Dear Milda Novicke,

Thank you for your interest in the Scale of Teachers' Attitudes Toward Inclusive Classrooms (STATIC) instrument. I am overwhelmed at the interest it has generated since having created it. It has been used in more than 25 countries and translated into at least 12 languages. Now, having been used in scores of studies, it has become the foremost instrument of its kind.

I am pleased to grant permission for you to use the STATIC in your research. Included is a PDF attachment of the STATIC instrument, scoring information, and a summary of the development of the instrument to assist with you with your work. I wish you the very best with your research and genuinely honored to be a part of it.

Sincerely,

H. Keith Cochran, Ph.D
Wellington, AL 36279
(417) 540-2495

3 priedas. Leidimas naudoti TSES skalės autorinį vertimą

From: Silinskas, Gintautas <gintautas.j.silinskas@jyu.fi>

Sent: 21 November 2023 17:21

To: Milda Novicke <milda.novicke@fsf.stud.vu.lt>

Subject: RE: Dėl Teachers' Sense of Efficacy Scale

Labas vakaras,

aciū, kad domites skale ir kreipiates i mus!

Mūsų skales vertima galite naudoti. Prisegu tyrimuose naudota vertima. Zemiau pateikiu nuorodas i tyrimus, kuriuose skale buvo naudota, ir kelis straisnius, kuriuos publikavome naudodamiesi siuo skales variantu.

Sekmes teziu rasymo procese,
Gintas

Tyrimai:

1. Silinskas, G., & Raiziene, S. (2017–2018). *Get involved! Transition to Grade 1*. University of Jyväskylä, Finland.
2. Silinskas, G., & Raiziene, S. (2021–2024). *Get involved! Learning in primary school*. University of Jyväskylä, Finland.

Straipsniai:

1. Davolyte, J., Raiziene, S., & Šilinskas, G. (2020). Priešmokyklinės klasės pedagogų saviveiksmingumas: kaip tai prognozuoja priešmokyklinio amžiaus vaikų atkaklumą ir elgesio savireguliaciją? [Teachers' self-efficacy: How does it predict children's task persistence and behavioral self-regulation?]. *Psichologija*, 62, 8–24. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2020.17>

Psychology

Dedicated to publishing articles analyzing all fields of psychology and interdisciplinary research.

doi.org

2. Silinskas, G., & Raiziene, S. (submitted). *Why Do You Work as a Teacher? Associations Between Teachers' Work Motivation, Teaching Quality, and Well-being*. *Psichologija*.